

GRĮŽUSIŲ IR ATVYKUSIŲ IŠ UŽSIENIO MOKINIŲ LIETUVIŲ
KALBOS VARTOJIMO KOMPETENCIJŲ UGDYMAS

Metodinės gairės

Parengė: Rita Juknevičienė, Nida Poderienė, Joana Pribušauskaitė

Vilnius

2022

TURINYS

Įvadas	3
I. Grįžusių iš užsienio vaikų mokymo kontekstas	4
II. Mokymo turinio pagal BEKM sudarymo principai ir komunikacinio lietuvių kalbos mokymo prieiga.....	6
III. Klausomų ir skaitomų tekstų supratimo (receptijos) mokymas.....	12
VI. Produkvimo (raiškos) mokymas.....	24
V. Sąveikos (interakcijos) mokymas.....	30
VI. Mediacijos mokymas	34
VII. Lingvistinė kompetencija.....	41
VIII. Mokymosi pasiekimų vertinimas	43
Literatūra	49

Įvadas

„Metodinės gairės“ parengtos vykdant Lietuvos mokslo tarybos bei Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos finansuotą reikminį projektą EMVAKA, sutarties Nr. S-REP-21-1. Projekto tikslas – ištirti ir aprašyti Lietuvos mokyklose 2019 m. ir 2020 m. rudenį pradėjusių mokytis iš anglakalbių šalių grįžusių emigrantų vaikų kalbinę raišką, sieti ją su „Bendruosiuose Europos kalbų metmenyse“ (toliau tekste – BEKM) pateiktais kalbos mokėjimo lygiais. „Metodinės gairės“ (toliau tekste – Gairės) – vienas iš EMVAKA projekto rezultatų. Gairėse vartojama sąvoka *grįžę iš užsienio mokiniai* apibūdinami grįžusių emigrantų vaikai, kurių gimtoji kalba yra lietuvių kalba, ir gimę Lietuvoje, ir užsienio valstybėje.

Gairės skirtos pradinių ir pagrindinio ugdymo klasių mokytojams, dirbantiems su grįžusiais iš užsienio mokiniais, kurie lietuvių kalbos mokomi pagal Bendruosius Europos kalbų metmenis sudarytą mokymo programą, kad pasiektų pakankamą kalbos mokėjimo lygį, būtiną mokantis visų mokomųjų dalykų įprastose klasėse su bendraamžiais. Šiose Gairėse pateikiamos rekomendacijos pagrindinių kalbinės veiklos rūšių – recepcijos (klausymo ir skaitymo), produkavimo (raiškos), sąveikos ir mediacijos (tarpininkavimo) – ugdymui. Mokymo prietis orientuojama į BEKM kalbinę veiklą, kuri atitinka komunikacinę kalbos mokymosi ir mokymo kryptį. Gairėse daugiausia dėmesio skiriama metodiniams kalbos mokymo aspektams, kurie aktualūs mokytojams, mokantiems grįžusius mokinius pagal BEKM: 1) aptariama komunikacinio, funkcinio kalbos mokymo prieiga, 2) supažindinama su visų kalbinės veiklos rūšių – recepcijos, produkavimo, sąveikos ir mediacijos – mokymo specifika, 3) pateikiamos komunikacinio mokymo praktikoje taikomos mokymo strategijos pagal kalbinės veiklos rūšis, 4) užduočių pavyzdžiai ir 5) metodiniai patarimai dėl mokymosi pasiekimų vertinimo pagal BEKM su vertinimo instrukcijomis formuojamajam vertinimui. Visi šie kalbos ugdymo aspektai aptariami Gairių skyriuose.

Mokytojai, dirbantys su grįžusiais iš užsienio mokiniais, dažniausiai mokymo medžiagą turi pasirengti patys, nes kiekvieno vaiko kalbiniai poreikiai individualūs – vieni lietuvių kalbą supranta, bet lietuviškai nekalba, kiti turi puikius kalbėjimo gebėjimus, bet patiria rašymo sunkumų. Šios Gairės, kuriose pateikiami bendrieji komunikacinio mokymo principai, strategijos, užduočių modeliai, vertinimo skalės, tikimės, bus naudingos visiems mokytojams, dirbantiems ir su grįžusiais iš užsienio, ir su imigrantų vaikais.

I. Grįžusių iš užsienio vaikų mokymo kontekstas

Grįžusių iš užsienio vaikų integracijos sėkmę Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose lemia lietuvių kalbos mokėjimo lygis, nes visų dalykų jie turi mokytis lietuvių kalba. Šių vaikų lietuvių kalbos mokėjimo lygis labai skirtingas ne tik žodyno aprėptimi, bet ir rašymo, skaitymo gebėjimais. Vieni lietuvių kalba bendravo tik šeimoje, kiti yra lankę lituanistines mokyklas, tretieji ne tik kalbėję lietuviškai namuose, bet ir buvo mokomi namuose lietuviškai skaityti ir rašyti. Tokiems vaikams papildomo lietuvių kalbos mokymosi, ypač jei jie pradeda mokytis pagal pradinio ugdymo programą, nereikia.

Grįžusių iš užsienio ir visą laiką Lietuvoje gyvenusių 3–6 klasių vaikų kalbos tekstynų lyginamoji analizė atskleidė, kad užsienyje augusių vaikų, šeimoje bendravusių lietuviškai, ir visą laiką gyvenusių Lietuvoje vaikų dažniausiai šnekamojoje kalboje vartojamų žodžių ir jų gramatinių formų įvairovė nesiskiria, nes dažniausiai vartojamas gimtosios kalbos žodynas susiformuoja ankstyvoje vaikystėje. Tekstynų duomenys patvirtina emigrantų vaikų lietuvių kalbos ir gyvenamosios šalies (anglų) kalbos sąveiką tyrusių mokslininkų (Blažienė, 2015) rezultatus, kad nors užsienyje augančių vaikų lietuvių kalbos leksinė ir gramatinė įvairovė 7–9 m. amžiaus tarpsnyje patiria nedidelę regresiją, ji yra panaši kaip ir vienkalbėje aplinkoje įsisavinama gimtoji kalba. Emigrantų vaikams užsienio šalyje pradėjus lankyti darželius ir mokyklas, palaipsniui ima plėstis gyvenamosios šalies kalbos išteklių aprėptis. Lietuvių kalba dažniausiai vartojama tik namuose, anglų kalba daug platesniame kalbiname lauke – mokykloje, popamokinėse veiklose, bendraujant su draugais, viešajame gyvenime. Dažniausiai lietuviškai tik kalbama ir klausoma, o gyvenamosios šalies kalba plėtojama visomis kalbinėmis veiklomis – kalbėjimu, klausymu, skaitymu ir rašymu. Tekstyno duomenys rodo, kad grįžusiems vaikams sunkiau įvardyti tikslų daiktą ar reiškinį nusakantį žodį. Mokant grįžusius iš užsienio vaikus jiems reikia padėti plėsti lietuvių kalbos išteklius, apimant visas mokyklinio, socialinio, kultūrinio gyvenimo sritis.

Mokytojams, dirbantiems su grįžusiais (atvykusiais) iš užsienio vaikais pagal „Bendruosius Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenis“ (toliau tekste – BEKM; Europos Taryba 2008 ir BEKM nauja laida – Council of Europe 2020¹), parengta „Lietuvių kalbos bendroji programa pagal kalbos mokėjimo lygius (A1–B2)“. Ši programa, skirtingai nei kitų dalykų bendrosios programos, nėra skirta konkrečioms klasėms, mokymosi metams, o intensyviai grįžusių (atvykusių) iš užsienio 6–10 ir 11–14 m. mokinių lietuvių kalbos mokymui, kad mokiniai įgytų pakankamų lietuvių kalbos gebėjimų, būtinų sėkmingai mokytis su bendraamžiais. Programoje pateiktas mokymo(si) turinys ir A1–B2 keturių pasiekimų lygių (nuo minimalaus iki aukštesniojo) aprašai. Ji skirta vaikams, kurių kalbos gebėjimai nėra pakankami, kad galėtų lietuviškai mokytis visų mokomųjų dalykų.

¹ Šio dokumento rengimo metu atnaujinta BEKM laida dar nėra išversta į lietuvių kalbą. Gairėse pateikiamos citatos iš naujojo leidinio išverstos Gairių rengėjų. Originaliosios BEKM skalės naujoje laidoje yra atnaujintos ir papildytos, todėl skaitytojams rekomenduojama remtis BEKM (2020) leidiniu.

Mokant grįžusius iš užsienio vaikus lietuvių kalbos svarbu atsižvelgti į jų amžiaus ypatybes. Bendroji socialinė-kognityvinė raida lemia, kokiose kalbos vartojimo situacijose ar kontekstuose mokiniai bendrauja, kokio sudėtingumo ir tematikos tekstus gali suvokti. Mokant pradinės klasės mokinių turinio temoms skiriama dėmesio tiek, kiek jos susijusios su amžiaus tarpsnio patirtimi. Vyresnio amžiaus mokinys jau gebės susieti ir atpažinti iš kitų kalbų jam žinomus aptariama tema tarptautinius terminus, todėl vyresnio mokinio pasiekimų raida nuo kalbėjimo apie savo asmeninę patirtį prie bendresnio pobūdžio kalbėjimo yra spartesnė. Jis jau yra sukaupęs daugiau bendro pobūdžio žinių negu pradinės klasės mokinys. Mokykloje įgyjant naujų žinių žodynas tampa sudėtingesnis. Be to, vyresnio amžiaus mokiniai turi naudotis anksčiau išmoktomis sąvokomis sudėtingesniame diskurse. Aukštesnių klasių skirtingų disciplinų reikalavimai taip pat didėja, mokiniai susiduria su konceptualiai sunkesniu mokymosi turiniu, kuriam būdinga sudėtingesnė akademinė kalba – ir leksika, ir gramatinės struktūros.

Skirtingų amžiaus tarpsnių mokiniai taip pat skiriasi pagal tai, ką jie žino apie kitas kalbas ar jų sistemas. Pradinių klasių mokiniai dar nebūna susipažinę su gyvenamosios šalies išmoktos kalbos sistema, o vyresnieji mokiniai jau turi tam tikrų lingvistinių žinių, todėl ir mokydamiesi lietuvių kalbos jie taiko kitokias kalbos įsisavinimo strategijas, kai įmanoma, lygina išmoktos kalbos gramatiką su lietuvių kalbos. Todėl mokant grįžusius vaikus lietuvių kalbos, siekiant išlyginti lietuvių kalbos gebėjimų spragas, būtina atsižvelgti į amžių, socialinę brandą ir jau turimą kalbinę patirtį.

Mokant lietuvių kalbos komunikaciniais metodais remiantis BEKM, sudarant mokymo medžiagą – numatant temas, kalbinės raiškos intencijas, abstrakčių sąvokų raišką, žodyną, gramatines konstrukcijas ir kt., reikia atsižvelgti ir į vaiko kognityvines galimybes, ir kalbinę patirtį. Mokinių bendrosios kognityvinės raidos ypatybės, susijusios su kalbos mokymosi pajėgumu, aprašytos dr. Laurynos Rakickienės „Mokyklinio amžiaus vaiko ir jaunuolio kognityviosios ir socialinės-emocinės raidos apraše“ (Rakickienė 2021). Šiuo aprašu remtasi nacionaliniu lygmeniu rengiant mokomųjų dalykų bendrąsias programas.

II. Mokymo turinio pagal BEKM sudarymo principai ir komunikacinio lietuvių kalbos mokymo prieiga

BEKM kalbos mokymasis, mokymas ir vertinimas grindžiami vadinamąja *veiksmine prieitimi*, kai kalbos vartotojas suvokiamas kaip socialinės veiklos subjektas, veikiantis tam tikrame socialiniame kontekste. Būtent todėl kalbos vartojimas BEKM suprantamas ne kaip tam tikrų žinių apie kalbą sankaupa ar tų žinių demonstravimas atliekant, pavyzdžiui, pratimą, kuriame reikia įrašyti praleistas raides ar žodžius, o kaip kalbos vartotojo gebėjimas atlikti tam tikrus *kalbinius veiksmus*, pavyzdžiui, skaityti skelbimą, klausyti žinių laidos, rašyti elektroninę žinutę, suprasti pagrindinę mintį ar autoriaus nuostatas. Atlikdami kalbinius veiksmus kalbos vartotojai remiasi savo turimais *kalbiniais ištekliais* (fonologijos, žodyno, kalbos struktūros ir kt.), pritaikydami juos bendravimo kontekstui ir situacijai (su kuo bendraujama, kokia tema, koku tikslu ir pan.). Kitaip tariant, mokymo(si) ir vertinimo procese kalbos vartojimas priartinamas prie realaus gyvenimiško konteksto, o mokymas orientuojamas komunikacine kryptimi. Todėl kalbos mokėjimo lygiai BEKM aprašomi nurodant, ką mokinys *geba* padaryti, o ne kokių žinių jis turi. Į BEKM mokėjimo lygius orientuoti vadovėliai, juose pateikiamos užduotys ar kalbos testai taip pat rengiami taip, kad mokinių atliekama veikla, kiek tai įmanoma mokymo procese, atitiktų realaus gyvenimo kalbos vartojimo situacijas ir patirtis.

BEKM pateikiama apibendrinta įvairių kalbos vartojimo kontekstų lentelė (BEKM 5 lentelė, Europos Taryba 2008: 76–77), iš kurios mokytojai turėtų pasirinkti konkrečiai mokinių grupei ir ugdymo situacijai aktualius komunikavimo situacijų kontekstus. Kalbos mokymo medžiagos prieskyra vienam ar kitam BEKM kalbos mokėjimo lygiui prasideda nuo konteksto ir jį sudarančių elementų (t. y. vietų, institucijų, asmenų, objektų, veiksmų, įvykių, veiksmų, tekstų) identifikavimo, nes kalbos mokėjimo lygio pažanga pirmiausia reiškia, kad asmuo *geba* bendrauti vis įvairesniuose komunikavimo kontekstuose. Todėl mokymo medžiagos parinkimas ir rengimas turėtų prasidėti nuo komunikavimo konteksto įvardijimo (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. BEKM lentelė „Išorinis vartojimo kontekstas: aprašomosios kategorijos“ (iš BEKM 2008: 76–77)

Sritis	Vietos	Institucijos	Asmenys	Objektai	Įvykiai	Veiksmai	Tekstai
Asmeninio gyvenimo	namai: namas, kambariai, sodas savi šėimos draugų nepažįstamųjų viešbučio, poilsio namų kambariai kaimas, pajūris	šeima visuomeniniai tinklai	seneliai, tėvai, palikuoniai, broliai, seserys, tetos, dėdės, pusbroliai, pusseserės, žmonos ar vyro pusės giminės, sutuoktiniai, bičiuliai, draugai, pažįstami	balgai drabužiai namų apyvokos reikmenys žaislai, įrankiai, asmeninės higienos reikmenys meno objektai, knygos laukiniai ir naminiai gyvūnai, augintiniai medžiai, augalai, pievos, tvenkiniai ūkinės prekės krepšiai poilsio ir sporto reikmenys	šėimos šventės staigmenos įvykiai, nelaimingi atsitikimai gamtos reiškiniai vakareliai, svečiavimasis pasivaikščiojimas, važinėjimas dviračiu, motociklu atostogos, ekskursijos sporto įvykiai	kasdieniai darbai, pavyzdžiui, rengimasis, valgio gaminimas, valgymas, skalbimas meistravimas, sodininkystė skaitymas, radijo klausymas ir TV žiūrėjimas pramogos pomėgiai žaidimai ir sportas	teletekstai garantijos receptai instrukcijos, nurodymai romanai laikraščiai, žurnalai paštu siunčiama reklaminė medžiaga brošiūros asmeniniai laiškai radijo laidos ir garso įrašai
Viešosios veiklos	viešosios vietos: gatvės, aikštės, parkai visuomeninis transportas	valdžia politinės jėgos teismai sveikatos apsauga	visuomenės nariai pareigūnai parduotuvės darbuotojai	pinigai, piniginės anketos prekės ginklai	atsitikimai avarijos, ligos viešieji susirinkimai	pirkimas ir naudojimasis paslaugomis naudojimasis medicinos paslaugomis	viešieji pranešimai ir skelbimai etiketės ir pakuotės informaciniai lapeliai, grafitai

	<p>parduotuvės, turgūs</p> <p>ligoninės, poliklinikos, gydytojų kabinetai</p> <p>sporto stadionai, aikštės, salės</p> <p>teatrai, kinai, pramogos</p> <p>restoranai, barai, viešbučiai</p> <p>šventyklos</p>	<p>paslaugų sistema</p> <p>draugijos</p> <p>politinės partijos</p> <p>klasės</p>	<p>policija, armija, saugumas</p> <p>vairuotojai, kontrolieriai</p> <p>keleiviai</p> <p>žaidėjai, aistruoliai, žiūrovai</p> <p>aktoriai, publika</p> <p>padavėjai, baro darbuotojai</p> <p>registratoriai</p> <p>dvasininkai, tikintieji</p>	<p>kuprinės</p> <p>dėžės, kelionės krepšiai</p> <p>kamuoliai</p> <p>programos</p> <p>maistas, gėrimai, užkandžiai</p> <p>pasai, leidimai</p>	<p>bylos tyrimai, nagrinėjimai teisme</p> <p>skandalai, baudos, areštai</p> <p>rungtynės, varžybos</p> <p>spektakliai</p> <p>vestuvės, laidotuvės</p>	<p>keliavimas automobiliais, geležinkeliu, laivu, lėktuvu</p> <p>viešieji renginiai ir laisvalaikio veikla</p> <p>pamaldos</p>	<p>bilietai, tvarkaraščiai</p> <p>skelbimai, taisyklės</p> <p>programos</p> <p>sutartys</p> <p>valgiaraščiai</p> <p>sakraliniai tekstai, pamokslai, giesmės</p>
Profesinės veiklos	<p>įstaigos</p> <p>gamyklos</p> <p>dirbtuvės</p> <p>uostai, geležinkeliai</p> <p>ūkiai</p> <p>oro uostai</p> <p>parduotuvės</p> <p>paslaugų sfera</p> <p>viešbučiai</p> <p>valstybės tarnyba</p>	<p>firmos</p> <p>tarptautinės korporacijos</p> <p>valstybinės pramonės šakos</p> <p>profesinės sąjungos</p>	<p>darbdaviai ir darbuotojai</p> <p>vadybininkai</p> <p>kolegos</p> <p>pavaldiniai</p> <p>bendradarbiai</p> <p>klientai</p> <p>pirkėjai</p> <p>registratoriai, sekretoriai</p> <p>valytojai</p>	<p>biurų įranga</p> <p>pramonės įrengimai</p> <p>amatininkų įrankiai</p>	<p>susirinkimai</p> <p>interviu</p> <p>priėmimai</p> <p>konferencijos</p> <p>mugės</p> <p>konsultacijos</p> <p>sezoniniai išpardavimai</p> <p>nelaimingi atsitikimai gamyboje</p> <p>darbo ginčai</p>	<p>verslo administravimas</p> <p>pramonės vadyba</p> <p>gamybos procesai</p> <p>įstaigos darbo tvarka</p> <p>vežimas sunkvežimiais</p> <p>pardavimas</p> <p>prekyba, rinkodara</p> <p>kompiuterių naudojimas</p>	<p>verslo laišakai</p> <p>ataskaitos</p> <p>darbo saugos taisyklės</p> <p>naudojimo instrukcijos</p> <p>nuostatai</p> <p>reklaminė medžiaga</p> <p>etiketės ir pakuotės</p> <p>pareigybių aprašai</p> <p>iškabos</p> <p>vizitinės kortelės</p>

						įstaigos techninis aptarnavimas	
Mokymo ir mokymosi	mokyklos: salės, klasės, žaidimų aikštelės, sporto aikštelės, koridoriai kolegijos universitetai auditorijos seminarų kabinetai studentų sąjunga studentų bendrabučiai laboratorijos valgyklos	mokyklos kolegijos universitetai mokslo draugijos profesinės įstaigos suaugusiųjų mokymo institucijos	mokytojai mokomasis personalas mokyklos vadovai tėvai klasės draugai dėstytojai: profesoriai, docentai, lektoriai, asistentai mokslo draugai bibliotekos ir laboratorijų darbuotojai valgyklos darbuotojai valytojai budėtojai, sekretoriai	rašymo reikmenys mokyklinės uniformos žaidimų įranga ir apranga maistas garso ir vaizdo įranga klasės lenta ir kreida kompiuteriai portfeliai ir kuprinės	mokslo metų pradžia stojimas baigimas lankymas ir mainai tėvų dienos sporto dienos, varžybos drausmės problemos	susirinkimai pamokos žaidimai žaidimų laikas klubai ir draugijos paskaitos, esė rašymas laboratoriniai darbai darbas bibliotekose seminarai ir konsultacijos namų darbai debatai ir diskusijos	autentiški tekstai (kitų sričių) vadovėliai, skaitiniai žinynai tekstai klasės lentoje įvairūs užrašai kompiuterio ekrano tekstai videotekstai pratybų sąsiuviniai žurnalų straipsniai santraukos žodynai

Kitas mokymo turinio rengimo žingsnis – komunikavimo temos parinkimas. Komunikavimo temų sąvadas pateiktas BEKM (Europos Taryba 2008: 80). Išsamus jų detalizavimas lietuvių kalbai pagal BEKM yra prieinamas konkrečių lygių aprašuose – *Lūžis* (Stumbrienė 2016), *Slenkstis* (Ramonienė et al. 2016a) ar *Pusiaukelė* (Ramonienė et al. 2016b). Parinkdami tekstų temas mokytojai turėtų pirmiausia atsižvelgti į mokinių amžių, nes ir BEKM, ir minėtieji lietuvių kalbos lygių aprašai orientuoti į suaugusį kalbos mokinį. Tad rengiant mokymo medžiagą derėtų pasvarstyti, kas aktualu jaunesnio amžiaus vaikams, su kokios tematikos tekstais jie susiduria savo gyvenime. Savaiame suprantama, mokymo procesui tinkamos tematikos tekstai neturėtų kelti neigiamų emocijų ar diskriminuoti mokinių pagal lytį ar religiją.

Veiksminė BEKM prietis ir komunikacinė kalbos mokymo kryptis reiškia, kad ugdymo proceso centre atsiduria komunikacija ir mokinio gebėjimai, o ne žinios apie kalbos sistemą. Todėl su BEKM kalbos mokėjimo lygiais neįmanoma susieti tokių tradicinių kalbos mokymo pratimų, kuriuose prašoma įrašyti praleistą raidę ar išlinksnuoti žodžių junginį ir pan., nes BEKM gebėjimų aprašuose niekur nerašoma, kad kalbos vartotojas, pavyzdžiui, išmano kaitybą ar moka atpažinti kirčiuotes ar priegaides. Kalbos žinios netiesiogiai įvardijamos tokiomis aptartimis: *gramatika vartojama palyginti gerai* (B2, BEKM 2008: 152), *taria suprantamai, nors pavienius garsus ir mažiau pažįstamus žodžius nuolat ištaria neteisingai* (B1, BEKM 2020: 134). Tad pagal BEKM teorinę prieigą kalbos sistemos išmanymas aktualus tiek, kiek jis reikalingas komunikuojant, t. y. gaunant ir perteikiant pranešimus, sąveikaujant su kitais ir pan. Mokėjimo lygių prieskyros BEKM grindžiamos komunikacinėmis intencijomis, tai yra mokinio gebėjimu atlikti kalbinį veiksma tam tikrame kontekste – suprasti išgirstą detalią informaciją, parašyti žinutę mokytojui ar draugui, papasakoti patirtą išgyvenimą ir t.t. Atitinkamai ir mokinių pasiekimų vertinimas pirmiausia turi parodyti, ne ką mokinys *žino apie* lietuvių kalbą ar jos gramatinę struktūrą, o *kaip jis geba ją vartoti* vienoje ar kitoje situacijoje. Išmokimą arba lygio pasiekimą rodo ne padarytų vartosenos klaidų skaičius, o komunikavimo tikslo pasiekimas – ar suprantama, ką mokinys norėjo pasakyti ar parašyti.

Vis dėlto įprastiniai kalbos vartojimo pratimai, kuriuose reikia įrašyti praleistas raides, parinkti tinkamą linksnį ir pan., komunikacinės krypties kalbos pamokoje taip pat turi savo vietą, tai ypač pasakytina apie turtingos morfologijos kalbas, tokias kaip lietuvių. Tam tikrais mokymo etapais mokytojas gali skirti mokiniui pratimų, ugdančių gramatinių kategorijų išmanymą, tačiau tokie pratimai tinkamesni aukštesniųjų mokėjimo lygių mokiniams. Tuo tarpu A1 ir A2 lygio kalbos vartotojams pirmiausia svarbu išmokti paprastai reikšti savo mintis, o ne sužinoti, pavyzdžiui, linksnų pavadinimus ar visą veiksmažodžio asmenuočių sistemą, nes jų turimi kalbos ištekliai nėra tokie platūs, kad jie gebėtų dorotis su gramatikos terminija. Pažengęs mokinys ar tas, kuris jau yra vyresnis ir kuris savo pirmojoje mokykloje užsienyje mokėsi pažinti kitos kalbos sistemą, bus labiau pasirengęs įgyti žinių ir apie lietuvių kalbos gramatiką (morfologiją ir sintaksę). Vis dėlto kalbos vartosenos pratimai labiau tinkami kaupiamajam vertinimui, o tuose pasiekimų patikrinimuose, kurių tikslas – įvertinti, ar mokinys pasiekė tam tikrą kalbos mokėjimo lygį, užduotys turėtų tikrinti kalbinių veiklų (rašymo, skaitymo ir t. t.) gebėjimus, o ne kalbos žinias, nes BEKM lygių aprašai nėra grindžiami leksikos ar gramatinių kategorijų sąrašais.

BEKM skiriamos keturios kalbinių veiklų rūšys bei atskirai aprašoma lingvistinė kompetencija, reikalinga toms veikloms atliktis. Šie kertiniai kalbos mokėjimo sandai sudaro ir „Lietuvių kalbos bendrosios programos pagal kalbos mokėjimo lygius (A1–B2)“ pagrindą ir atitinka programoje išskirtas pasiekimo sritis:

(1) *Supratimas (receptija)* apima mokinių gebėjimą suprasti įvairių žanrų sakytinius, rašytinius ar audiovizualinius tekstus, kitaip tariant – skaityti ir suprasti klausomus tekstus.

(2) *Raiška (produkavimas)* apima sakytinių, rašytinių ir audiovizualinių tekstų produkavimą, nuomonę, vertinimą, argumentuojant, ką nors aiškinant ar apibūdinant ir t. t.

(3) Sakytinė ir rašytinė *sąveika (interakcija)* apima bendravimą su konkrečiais adresatais ar pašnekovais, savo kalbinės raiškos modeliavimą ir pritaikymą pokalbio eigai, etiško santykio su pašnekovu palaikymą. Kitaip tariant, tai dalyvavimas dialoge ar diskusijoje (sakytinė sąveika) arba susirašinėjimas su konkrečiu adresatu (rašytinė sąveika), arba bendravimas virtualioje erdvėje (virtualioji sąveika).

(4) *Mediacija, arba tarpininkavimas*, apima kalbos vartojimą tokiose situacijose, kai mokinys perkelia kalba A pateiktą tekstą į kalbą B, pritaikydamas turinį adresatui. Kalbos A ir B gali būti mokinio pirmoji įgyta ar išmokta kalba, sakytinė ar rašytinė kalbos atmaina, gimtoji tarmė ar sudėtinga mokslo kalba iš mokinį dominančios srities. Mediacija yra sudėtingiausia kalbinė veikla, nes perkeliant kokio nors teksto turinį iš vienos kalbos atmainos į kitą mokiniui tenka remtis ir supratimo, ir raiškos, ir sąveikos gebėjimais.

(5) *Lingvistinė kompetencija* apima gebėjimą taikyti leksikos, gramatikos, fonetikos, rašybos, skrybos žinias, remtis savo turimais kalbiniais ištekliais atliekant kalbines veiklas.

Toliau šiose Gairėse apžvelgiamos visos kalbinės veiklos ir lingvistinė kompetencija bei pateikiamos jų ugdymo rekomendacijos.

III. Klausomų ir skaitomų tekstų supratimo (receptijos) mokymas

Kas yra receptija

Receptija – klausomų ir skaitomų tekstų supratimas. Galima išskirti tokius svarbiausius receptijos (teksto supratimo) komponentus:

- garsų ir raidžių identifikavimas, t. y. tarties supratimas ir rašytinio kodo dešifravimas (fonemų ir grafemų skyrimas);
- žodžių, stabiliųjų žodžių junginių reikšmės supratimas;
- sintaksinių ryšių tarp atskirų elementų nustatymas ir jų reikšmės suvokimas;
- teksto komunikacinio tikslo, autoriaus intencijos nustatymas;
- teksto apdorojimas remiantis pamatinėmis žiniomis ir kognityvinėmis schemomis.

Receptijos principai

Norint suprasti tekstą, skaitant ar klausant nuolatos taikomi du supratimo principai – einama ir iš **apačios į viršų**, ir iš **viršaus į apačią**. Pirmasis principas taikomas tada, kai remiamasi teksto raiška: išskiriami žodžiai, sakiniai, nustatomos siejimo taisyklės ir pan., kitaip tariant, pirmiausia pasitelkiama lingvistinė kompetencija, o tada aiškinamasi bendra teksto prasmė. Antrasis principas taikomas tada, kai iš teksto gaunama informacija pildoma pamatinėmis žiniomis: dalyko išmanymu, kontekstu, pasitelkiamos bendrosios kompetencijos ir pan., o tada nagrinėjama, kokiomis kalbinėmis priemonėmis visa tai perteikiama tekste (žr. Ramonienė ir kt. 2012: 71–72).

Šie principai nesąmoningai pakaitomis taikomi skaitant ar klausant bet kokia kalba, tačiau pradedant skaityti ar klausyti svetimąja, mažiau mokama kalba jos taikomos dažniausiai sąmoningai. Atsižvelgdamas į konkrečius pamokos tikslus mokytojas gali numatyti, kurį principą mokiniams reikėtų taikyti užduočiai atlikti. Pavyzdžiui, mokant suvokti teksto siejimo priemones gali būti duodamas pratimas įrašyti praleistus jungtukus – mokiniui reikėtų atpažinti žodžius, suprasti predikatyvų dėmenų reikšmę, kad suprastų, koks galėtų būti jų tarpusavio santykis, kitaip tariant, būtų einama iš apačios į viršų. Kitas pratimas galėtų būti sudėti iš eilės pastraipas – tada jau gali prireikti taikyti abu principus: suprasti pastraipos esmę (remiamasi pamatinėmis žiniomis) ir atpažinti jungiklius (remiamasi kalbos žiniomis).

Receptijos strategijos

Suprantant strategiją kaip „nuo aplinkybių priklausomų veiksmų pasirinkimą nustatančių taisyklių visumą“ (VLE: <https://www.vle.lt/straipsnis/strategija>), akivaizdu, jog labai svarbu jas taikyti mokantis kalbos. Taigi mokant(is) suprasti tekstus svarbu su(si)formuluoti tą „taisyklių visumą“, kuri padėtų tinkamai dorotis su vis nauju klausomu ar skaitomu tekstu. Net ir skaitant gimtąją ar gerai mokama kalba pirmiausia keliamos hipotezės – remiantis dalyko / temos išmanymu, pamatinėmis žiniomis prognozuojama, ko galima tikėtis iš teksto. Paskui klausomasi ar skaitoma vis tikrinant, kiek

tai, kas nauja, dera prie pirminio spėjimo. Išklausius ar perskaičius įvertinama, ar viskas suprasta, ar neliko spragų. Jei pasirodo, kad rezultatas (tai, kas suprasta) smarkiai skiriasi nuo lūkesčių (kas buvo numatoma, ko buvo tikimasi), peržiūrima hipotezė, t. y. grįžtama į pirmąjį etapą.

BEKM įvardijamos tokios recepcijos strategijos:

- **Planavimas:** bendrasis numatymas (veiksmų numatymas, kognityvinės schemos suaktyvinimas, lūkesčių sužadinimas).
- **Atlikimas:** reikšminių nuorodų identifikavimas ir išvadų darymas.
- **Įvertinimas:** hipotezės patikrinimas, nuorodų siejimas su kognityvine schema.
- **Taisyimas:** hipotezių peržiūra. (BEKM: 103–104)

Pirmajame (*bendrojo numatymo*) etape kuriama hipotezė, kitaip tariant, *planuojama* (*apie ką tekstas, ką apie tai žinau, ką esu skaitęs gimtąja ar mokomąja kalba, kokie buvo panašūs tekstai, ką rodo iliustracijos, intonacijos ir pan.*). Pirmiausia įvertinamas kontekstas, suaktyvinama tinkama kognityvinė schema – t. y. „reiškinio, veiksmo ar poelgio mentalinis modelis, kurį suformuoja pasaulio pažinimas, sociokultūriniai veiksniai, asmeninė patirtis“ (BEKM: 332). Paprasčiau kalbant, prieš skaitydamas ar klausydamas mokinys savo galvoje „pažadina“ jau turimą schemą ir ją taiko naujam tekstui. Pavyzdžiui, mokinys žino, kad skelbime turi būti šie elementai: kas vyksta, kur, kada vyksta, kaip galima pasinaudoti (kuo aktualu jam), todėl ir kita kalba jam svarbu suprasti šiuos elementus. Tad schemą jis perkelia iš kitų mokamų kalbų, o kad suprastų tuos elementus, jis turi žinoti, kaip jie reiškiami konkrečioje kalboje (tarkim, 6 p.m. = 18 val.)

Toliau, antrajame etape, klausant ar skaitant tekstą nustatomos reikšminės nuorodos, tikrinama pirminė hipotezė: kuriama reikšmė, kuri vis konkretinama, tikslinama – *daromos išvados*. Tačiau dėl įvairių priežasčių (per sudėtingo turinio, autoriaus kalbos ypatumų, užuominų, nežinomų sociokultūrinių dalykų ir pan.) kai kas gali likti nesuprasta ar suprasta kitaip, nei suprastų gerai mokantis kalbą asmuo, tad įvertinimo etape peržiūrima, ką kaip mokiniai suprato (*kodėl taip parašyta / pasakyta? Ką reiškia toks pasakymas? Kodėl toliau kalbama lyg ir apie priešingus dalykus?*). Jei nustatoma, kad teksto bendroji prasmė suprantama netiksliai, tada gali prireikti *peržiūrėti hipotezę*, kurti naują, suaktyvinti kitą kognityvinę schemą (grįžti į *bendrojo numatymo* etapą).

Žinoma, visi tie procesai paprastai vyksta nesąmoningai, svarbu, kad mokytojas juos suprastų ir vestų mokinius tinkama linkme. Mokant suprasti tekstą mokiniams nesakoma: *Dabar kursime / tikrinsime hipotezę...*, bet duodant perskaityti antraštę, peržiūrėti iliustracijas arba pristatant klausomo teksto kontekstą ir pašnekovus mokinių galima klausti: *Kaip jums atrodo, apie ką bus rašoma? Ką jūs apie tai žinote? Kaip jums atrodo, kodėl mes skaitysime / klausysime šį tekstą?* Toliau skaitant ar klausant nustatomi esminiai teksto žodžiai (reikšminės nuorodos), bandoma nežinomų žodžių ar junginių reikšmes spėti iš konteksto – žodžio, sakinio lygiu (daryti išvadas). BEKM pateikiama aiškinamoji skalė „Reikšminių nuorodų identifikavimas ir išvadų darymas“, iš kurios matyti, ko tikimasi iš skirtingų lygių mokinių (BEKM: 104).

Kai kurių strategijų mokoma „atvirai“, pavyzdžiui, remtis kalbiniu (žodžių daryba, kolokacijomis...) ir nekalbiniu kontekstu (ilustracijomis, šriftais, kūno kalba), rasti konkrečią informaciją (datas, vardus, kainą ir pan.), skirti faktus ir nuomonę, esmę ir detales.

Konkrečios strategijos skiriasi nelygu teksto sklaidos būdas. Skaitomam tekstui suprasti pasitelkiami žodynai, kita paspara, netgi gali būti užduočių, skirtų mokyti, kaip tomis pasparomis naudotis. Klausomam tekstui suprasti remiamasi kalbos pertekliumi (klausoma, kas pakartojama, perfrazuojama ir pan.), kalbėtojo intonacija, kūno kalba, kalbėtojo signalais (pavyzdžiui, naujų dalykų atskyrimas tam tikromis kalbos priemonėmis – įterpiniais, įvardijimu ir pakartojimu ir pan.).

Skaitymo ir klausymo rūšys

Įvairius tekstus skaitome ar klausome nevienodai – tai priklauso nuo paties teksto ir nuo klausymo ar skaitymo tikslo. Pagal tai galima išskirti skirtingus recepcinius gebėjimus, nevienodai panaudojamus skaitant ar klausant skirtingais tikslais:

- nustatyti temą (*Apie ką rašoma/kalbama?*);
- numatyti ar spėti (*Dabar bus parašyta, kodėl taip atsitiko / Dabar paklaus, kas atvažiuo*);
- suprasti esmę ir svarbias detales (*Keliama tokia problema..., pateikiami tokie argumentai...*);
- rasti konkrečią informaciją (*Kada paroda atidaroma ir iki kada veiks*);
- suprasti nuodugnias (*Kaip apibūdino veikėją? Kaip parodė, kad nepatinka*);
- interpretuoti tekstą (*Ką tu norėta pasakyti?*).

Per pamokas būtų svarbu mokyti veiksmingai skaityti – t. y. atsižvelgiant į tekstą, rinktis tokį skaitymo būdą ir taikyti tokias strategijas, kurios padėtų spartinti skaitymo tempą ir gerinti suvokimą.

Apžvalginis skaitymu vadinamas toks skaitymo būdas, kai tikslas – nustatyti teksto temą, ku jis gali būti įdomus ar reikalingas. Mokymo procese apžvalginis skaitymas dažniausiai ugdomas, kai mokinių prašoma permesti tekstą akimis ir remiantis kontekstu, iliustracijomis, pasitelkiant savo bendrąsias kompetencijas (pasaulio pažinimą, sociokultūros išmanymą) prognozuoti, apie ką tekstas, kas gali būti jame įdomu (*kurti pirminę hipotezę*).

Mokant apžvalginio skaitymo žemesnio kalbos mokėjimo lygio mokinius, galima išdalyti skirtingus laikraščius, žurnalus ir paprašyti apžvelgti straipsnius ir pasirinkti, kurį jie norėtų skaityti kitais būdais. Aukštesnio kalbos mokėjimo lygio mokiniams galima duoti taip apžvelgti knygas – straipsnių rinkinius, mokslines monografijas. Kad geriau sektųsi, pirmiausia gali būti prašoma nustatyti, kam leidiniai skiriami, kas jų autoriai, koks tekstų tikslas (informuoti, skatinti veikti ir t. t.).

Visuminiu skaitymu vadinamas toks skaitymo būdas, kai siekiama suprasti esminę teksto informaciją ir svarbias detales (pagrindinę mintį, keliamą problemą, svarbius argumentus) nekreipiant dėmesio į visas detales, kitaip tariant, stengiamasi suprasti bendrą teksto turinį. Čia kartu mokoma ir teksto supratimo strategijų: skirti esminę informaciją nuo šalutinės, faktus nuo nuomonių, išskirti reikšmines nuorodas. Mokant galima prašyti pabraukti raktažodžius, svarbiausias pastraipos mintis, nustatyti, kur perteikiami faktai, kur – nuomonės. Labai tinka tokios užduotys, kai reikia surasti, kuriems klausimams tinka kurie atsakymai, prašoma trumpai suformuluoti pagrindinę pastraipos mintį (pavyzdžiui, dviem žodžiais), reikia parinkti skyrelių pavadinimus iš pateiktųjų, patiems parašyti skyrelių pavadinimus, susieti skelbimus su poreikiais (kam kuris skelbimas tinka) ir pan.

Atrankiniu skaitymu vadinamas toks skaitymo būdas, kai siekiama rasti tekste reikiamą informaciją, pavyzdžiui, informaciją apie lėktuvo skrydį, tam tikrą skelbimą, reikiamą kainą ir pan. Paprastai tokiu būdu skaitomos televizijos programos, tvarkaraščiai, žinynai ir t. t. Mokant svarbu sukurti poreikį ieškoti tos informacijos, kurios reikia, kad užduotis būtų atlikta. Pavyzdžiui, prašoma suplanuoti kelionę trimis asmenims už tam tikrą kainą ir tam tikru metu pasinaudojant viešbučių sąrašais ir lėktuvų skrydžių ar traukinių eismo tvarkaraščiais, susitarti, kaip praleisti savaitgalį pasinaudojant renginių skelbimais.

Nuodugniuojų skaitymu vadinamas toks skaitymo būdas, kai siekiama suprasti viską: pagrindinę mintį, visas detales, autoriaus intenciją ir t. t. Taip skaitant svarbu suprasti visų kalbinių elementų – žodžių, žodžių junginių, sakinių, stilistinių priemonių – reikšmes, vartojimo tikslus. Ir gimtąja, ir svetimąja kalba toks skaitymo būdas paprastai lėtesnis, palyginti su kitais. Nuodugnusis skaitymas iš esmės yra intensyvusis ir analitinis – skaitoma lėtai, stengiamasi labai gerai suvokti kalbos priemonių reikšmių niuansus.

Kitais aspektais žvelgiant į skaitymą skiriami **sintetinis** ir **analitinis** skaitymo būdai – nelygu, kuris supratimo principas taikomas: iš viršaus apačion ar iš apačios viršun.

Dar kartais išskiriami **ekstensyvusis** ir **intensyvusis** skaitymo būdai, ypač kai norima apibūdinti skaitymą teksto apimties ir pamatinių žinių taikymo požiūriu. Ekstensyviuoju vadinamas spartus didesnės apimties tekstų skaitymas, kai stengiamasi suvokti pagrindinę mintį, problemas, svarbias išvadas remiantis pamatinėmis žiniomis. Intensyvusis yra toks skaitymo būdas, kai skaitoma atidžiai, stengiamasi suprasti visas detales, analizuojami nesuprantami gramatikos dalykai. Mokymo procese labai svarbu ugdyti ekstensyviojo skaitymo gebėjimus (prisimenant seną tiesą, kad kalbos mokėjimas tiesiogiai proporcingas perskaitytų puslapių skaičiui).

Kalbant apskritai apie visuomenės raštingumą dažnai vartojamas ir **kritinio** skaitymo terminas – juo apibūdinamas toks skaitymas, kai skaitytojas, remdamasis savo nuostatomis, pažiūromis, požiūriu, savo vertybių sistema, nuolat vertina tai, ką perskaitė ir suprato. Tokio skaitymo būdo mokoma prašant pasakyti savo nuomonę, įvertinti autoriaus poziciją ir pan. Būtent į kritinio skaitymo elementus turėtų būti orientuojamos potekstinės užduotys.

Ugdant skaitymo įgūdžius gali būti skaitoma garsiai. Kartais skaitymas balsu gali būti pasitelkiamas norint įsigilinti į sunkiai suprantamą tekstą – kitaip tariant, toks skaitymas gali būti taikomas kaip strategija norint nuodugniai suprasti tekstą, analizuojant jį „iš apačios viršun“. Taip atkreipiamas dėmesys į gramatines formas, jungtukus ir pan., ugdoma tartis. Balsiai skaityti reikėtų tada, kai mokinys jau susipažinęs su tekstu: pavyzdžiui, gali būti prašoma ne atsakyti savais žodžiais, o surasti, kur apie klausiamus dalykus rašoma tekste (*Kaip autorius apibūdina...? Kaip autorius paaiškina...? Kur tekste pateikiama tokia mintis...?*)

Lyginant su skaitymu, **klausymas** yra sudėtingesnė recepcinė veikla pirmiausia dėl to, kad klausytojas negali rinktis tempo, nėra laiko klausant naudotis paspara, paprastai – natūraliomis sąlygomis – nėra galimybių grįžti prie jau girdėtos atkarpos (pavyzdžiui, klausant paskaitą, radijo ar televizijos laidą). Taigi per pamokas svarbu mokyti pasirinkti tinkamas strategijas atsižvelgiant į klausymo tikslą ir teksto pobūdį, sudaryti kuo tikroviškesnes klausymo sąlygas (pateikti aiškų kontekstą; duoti klausyti

autentiškų sakytinių tekstų, o ne iš anksto parengtų rašytinių; klausytis įrašų, o ne mokytojo skaitomų tekstų).

Pradedant mokyti suprasti klausomus tekstus mokoma taikyti tokias strategijas: skirti leksinius vienetus (išgirsti atskirus žodžius), nustatyti prasminius žodžius, naudotis kalbiniu perteikiumi (pakartojimais, perfrazavimais ir pan.), intonacijos pokyčiais, atpažinti balso tonu perteikiamą informaciją (kalbančiojo emocijas, jausmus). Vėliau mokoma išskirti reikiamą (t. y. užduočiai atlikti svarbią) informaciją, nustatyti, kur pasakoma esminiai dalykai, kur – antraeiliai, prognozuoti, kas bus sakoma toliau.

Atsižvelgiant į klausymo tikslus ir tekstų pobūdį galima išskirti tris šios kalbinės veiklos atmainas: visuminį, atrankinį ir detalųjį klausymą.

Visuminiu vadinamas toks klausymo būdas, kai stengiamasi suprasti esminę teksto informaciją ir svarbias detales, t. y. suvokti bendrą teksto turinį, nekreipiant dėmesio į antraeilius dalykus. Taip paprastai (ir gimtąja kalba) klausomasi žinių, paskaitų, pranešimų ir pan. Visuminio klausomo teksto supratimo mokoma, pavyzdžiui, duodant išklaudyti tekstą ir prašant užsirašyti raktažodžius, paskui, jais remiantis, suformuluoti svarbiausią teksto mintį. Taip pat galima pateikti klausimus, apimančius esminę teksto informaciją, arba duoti įvertinti teiginius – taip mokiniams pasufleruojama, į ką jie turėtų atkreipti dėmesį.

Atrankiniu vadinamas toks klausymo būdas, kai klausomasi norint išgirsti tam tikrą konkrečią informaciją – laiką, vietą ir pan. Taip klausomasi, pavyzdžiui, skelbimų oro uostuose, autobusų stotyse, kai svarbu išgirsti, kas sakoma apie konkretų maršrutą. Išgirsti reikiamą informaciją gali būti mokoma, pavyzdžiui, duodant klausyti oro prognozės ir prašant žemėlapyje pažymėti, kiek laipsnių šilumos bus Palangoje naktį ir Šilutėje dieną, duodant klausyti informacijos apie transporto eismą ir kainas ir prašant užpildyti lentelę – ar įrašyti trūkstamą informaciją.

Detalusis yra toks klausymo būdas, kai svarbu detaliam suprasti, kas sakoma, – t. y. visą teksto informaciją. Taip gali būti klausomasi, pavyzdžiui, anekdotų, pasakos, nurodymų. Mokant detaliam suprasti klausomą tekstą labai svarbu parinkti tekstą, atitinkantį mokinių kalbos mokėjimo lygį – juk svarbu ne tik išgirsti ir suprasti žodį, bet čia pat suvokti jo gramatinę formą, ryšį su kitais žodžiais, sakinių sąsajas. Užduotys galėtų būti tokios: susieti pasakojimą su paveikslėliais, nurodyti paveikslėlių seką, pažymėti teisingus/neteisingus teiginius, užsirašyti ir papasakoti, ką išgirdo ir kt.

Tekstų parinkimas

Mokant skaityti ir klausyti, svarbu duoti autentiškus tekstus. Pirmiausia tai reiškia, kad tekstai imami „iš gyvenimo“ – laikraščių, žurnalų, radijo, interneto ir pan. – ar mokytojų kuriami pagal tam tikro teksto tipo ir žanro reikalavimus. Kitaip tariant, jie turi būti tikroviški, nors nebūtinai visada „tikri“. Tekstai parenkami pagal mokinių kalbinius gebėjimus – atsižvelgiant į juos, „tikri“ tekstai gali būti trumpinami ar kitaip pritaikomi (pavyzdžiui, keičiami vardai, vietų pavadinimai, datos, sudėtingesni kalbos elementai), bet iš esmės jie turi nenutolti nuo originalo formos – išlaikyti stilių, registrą, atitikti žanro reikalavimus. Taigi atsižvelgiama į mokinių komunikacinę kalbinę kompetenciją (lingvistinę, sociolingvistinę, pragmatines: diskurso ir funkcinę kompetencijas).

Labai svarbu tikroviška pateikimo forma: iliustracijomis, išdėstymas toks, kaip būna žurnaluose ar laikraščiuose (pavyzdžiui, skiltimis, nes toks pateikimas leidžia skaityti tinkamu būdu – akys juda ne tiek iš kairės į dešinę, kiek iš viršaus žemyn).

Autentiškumas taip pat reiškia, kad tekstas **turi būti tikroviškas mokiniams** – t. y. toks, kokį jie skaitytų ar klausytų tam tikroje situacijoje; atitinkantis jų amžių, išsilavinimą, pasaulio pažinimą, dalyko išmanymą. Pavyzdžiui, moksleivis galbūt niekada neskaitytų mokslinio medicininio teksto koku nors specialiu klausimu, nes tai tiesiog neatitinka jo pasaulio pažinimo. Taigi parenkant tekstus svarbu atsižvelgti į mokinių bendrąsias kompetencijas: *deklaratyviasias žinias* (pasaulio pažinimą, sociokultūrinės žinias, tarpkultūrinį sąmoningumą), *gebėjimus ir praktinę patirtį* (socialinius, gyvenimo, profesinius, laisvalaikio įgūdžius, tarpkultūrinius gebėjimus), *egzistencinę kompetenciją* (nuostatas, motyvaciją, vertybes, įsitikinimus, kognityvinius stilius, asmenybės ypatybes), *gebėjimą mokytis* (kalbos ir komunikacijos suvokimą, bendrąją fonetinę suvokimą ir įgūdžius, mokymosi būdus, euristinius gebėjimus). Apie šias kompetencijas rašoma plačiau BEKM: 137–146.

Tekstų paskirtis

Natūralu, kad mokantis kalbos mokiniui svarbu šia kalba gauti tokios informacijos, kokios jis negautų kita mokama kalba. Taigi tekstai turėtų vienaip ar kitaip susiję su šalimi, kurios kalbos mokomasi, – jos visuomenė, istorija, kultūra ir pan. Jei naudojami verstiniai tekstai, labai svarbu vertimo kokybė.

Kalbos mokymo tikslams naudojamus tekstus būtų galima suskirstyti taip (plg. Sheilsas 1995: 18–19):

- reguliaciniai;
- informaciniai;
- grožiniai.

Reguliaciniai tekstai yra tokie, kuriais vienaip ar kitaip veikiamas visuomenės narių kasdienis gyvenimas: viešieji skelbimai, informaciniai pranešimai, perspėjamieji ar informaciniai užrašai (*Nelipti ant žolės; Triukšmauti po 22 val. draudžiama*), valgiaraščiai, afišos, blankai, nuorodos, etiketės ir t. t. Jie yra svarbūs lankantis ar nuolat gyvenant šalyje. Tokie tekstai rekomenduotini nuo pat pirmųjų kalbos mokymosi etapų, net jei juose yra ir nesuprantamų gramatikos formų – jos paaiškintinos leksikos lygmeniu, nesigilinant į formų darybą ir vartoseną. Pavyzdžiui, nereikia aiškinti, kad *draudžiama* yra negiminingė dalyvio forma, vartojama predikatiškai (tarinys), o pasakyti tik reikšmę.

Informaciniai tekstai yra tokie, kuriuose pateikiama informacija apie šalies gyvenimą: politiką, istoriją, meną ir pan., skirta tos šalies gyventojams (žinios, komentarai, straipsniai, diskusijos, vietovių aprašymai ir t. t.). Tokiais tekstais ugdomos ir plečiamos ne tik kalbinės kompetencijos, bet ir bendrosios (pasaulio pažinimas, sociokultūrinės žinios, kultūrinis sąmoningumas). Tačiau atrenkant tokius tekstus labai svarbu numatyti, kas mokiniams gali būti nauja, kas iš dalies žinoma, nes gali pasitaikyti, kad mokiniai nesupras teksto ne dėl kalbos, o dėl, pavyzdžiui, nesuprantamų sociokultūrinių dalykų arba dėl to, kad neatitinka jų pasaulio pažinimo lygio.

Grožiniams tekstams suprasti reikia gero kalbos mokėjimo, bet tai nereiškia, kad trumpų pasakojimų, aprašymų, eilėraščių negali skaityti ir pradedantieji ar pažengusieji. Anekdotai, dainos, pasakojimai, tinkamai atrinkti, gali puikiai pajvairinti pamokas. Pavyzdžiui, mokant darbo leksikos, profesijų pavadinimų puikiai tinka V. Kernagio daina „Santehnikas iš Ukmergės“ (galima perskaityti J. Erlicko eilėraščių, paskui klausyti dainos ir pažymėti, kas dainos autoriaus pakeista).

Užduotys

Skaitymo ar klausymo užduotys turėtų būti tikroviškos – skatinti tokius veiksmus, kuriuos reikėtų atlikti gyvenime, pavyzdžiui, suprasti, kas sakoma apie autobuso išvykimo laiką, planuoti kelionę ieškant informacijos įvairiuose šaltiniuose. Taigi jos turėtų būti kreipiamos į asmens saviraišką: **pažinimą** (*ką nauja sužinojau?*), **emocijas** (*ar man patinka, nepatinka, juokinga, baisu?*), **nuomonės reiškimą** (*ką manau?*) ar **elgesį** (*kaip ką turiu daryti, veikti?*) (plg. Sheilsas 1995: 19). Žinoma, pati užduoties forma dažniausiai yra sąlygiška (pavyzdžiui, įvertinti teiginius, užpildyti lentelę), gyvenime taip paprastai nedarome – reikiamą informaciją galbūt rašome ne į lentelę, – bet kalbant apie tikroviškumą, turimas galvoje turinys (išgirsti, ko reikia, suprasti faktus, įvertinti nuomones ir pan.).

Užduočių forma dažnai priklauso nuo konkretaus tikslo. Vienomis užduotimis mokoma taikyti supratimo strategijas: numatyti, remtis pamatinėmis žiniomis, kontekstu (žodžio, sakinio lygmeniu). Pavyzdžiui, skaitant gali būti prašoma nustatyti žodžio reikšmę remiantis daryba (*protingas*→*prot-as+-ingas*; *valykla*→*vagl̥+-ykla*), rasti raktažodžius, jungiamuosius žodžius; klausant mokomasi atskirti garsus, intonaciją, tarimo variantus ir pan. Kitomis užduotimis mokoma atrinkti tinkamą informaciją (užpildyti lentelę, įrašyti reikiamą informaciją ir pan.), skirti faktus nuo komentarų (pabraukti faktus, pateikti kitokius komentarus, palyginti veikėjų požiūrius ir pan.), nustatyti esmines ir antraeiles detales (parašyti santrauką, parašyti pastraipų pavadinimus ir pan.), sieti naujas žinias su savo patirtimi (*kas man nauja, ką jaučiu, ką manau, kaip daryčiau kitaip...*), tekstu remtis kaip modeliu ir t. t.

Pagal komunikacijos tikslą skiriamos užduotys, kuriomis mokomasi įvairių klausymo ar skaitymo būdų: užrašyti tam tikrą informaciją, sieti girdimą informaciją su paveikslėliais ar užrašais, atlikti veiksmą, kurio prašoma (pavyzdžiui, *jei tavo plaukai trumpi, pakelk dešinę ranką*), palyginti dviejų tekstų informaciją, suskirstyti tekstą pastraipomis, sugalvoti skyrelių pavadinimus, susieti žodžius su apibrėžtimis ir pan.

Pagal formą užduotys skirstomos į *uždarąsias*, *pusiau atvirąsias* ir *atvirąsias*. Uždarąjo tipo užduotys yra tokios, kur nereikia kitų kalbinių gebėjimų: rinkimosi (kelių pasirinkčių, teisinga/neteisinga), siejimo. Tokios užduotys labiau tinka žemesnio kalbos mokėjimo lygio mokiniams, kuriems sunkiau taikyti visų kalbinės veiklos rūšių gebėjimus, ir ypač tinka mokant suprasti klausomus tekstus. Reikia supažindinti mokinius su tokio tipo užduotimis, tačiau patartina jomis neapsiriboti, integruoti visas kalbinės veiklos rūšis, neskurdinti mokymo proceso.

Pusiau atvirosios užduotys yra tokios, kai prašoma pateikti trumpus atsakymus – atsakyti į klausimus, sugalvoti pavadinimus, parašyti svarbiausią pastraipos teiginį ir pan. Tokios užduotys labiau skatina saviraišką, leidžia integruoti kitus kalbinius gebėjimus, sudaro sąlygas diskutuoti (pavyzdžiui, spręsti, kuris pavadinimas tinkamiausias).

Atvirojo tipo uždutys yra tokios, kai prašoma sukurti tekstą – mokant recepcinės veiklos, dažniausiai remiantis perskaitytu ar išklaustytu tekstu. Pavyzdžiui, perskaitomas tekstas apie Biržus, potekstinė uždutis – aprašyti apie savo gimtąją vietovę (istoriją, lankytinus objektus).

Užduočių seka

Pagal eiliškumą skiriamos prieštekstinės uždutys, uždutys skaitant / klausant ir potekstinės uždutys.

Prieštekstinės uždutys – tai savotiškas „apšilimas“: supažindinama su tema, suaktyvinamos turimos žinios, prisimenama reikiama leksika. Šiomis uždutimis siekiama dvejopų tikslų: a) sudominti, motyvuoti mokinius ir b) palengvinti teksto supratimą – pasiaiškinti tuos dalykus, kurie gali labai trukdyti suprasti tekstą (sociokultūrinius, kalbos ir pan.).

a) Sudominama, motyvuojama skaityti dažniausiai tokiomis uždutimis, kai įtraukiama asmeninė patirtis arba pasakoma intriguojanti užuomina. Pavyzdžiui, prieš skaitant tekstą apie mokyklos mokinių tarybos pirmininko rinkimus, prašoma užpildyti lentelę:

<i>Ką aš žinau apie mokyklą?</i>	<i>Dėl ko abejoju?</i>	<i>Ką norėčiau sužinoti</i>
1. Mokslas prasideda rugsėjo 1-ąją.	1. Pradinukai ir vyresnieji mokosi kartu?	1. Ar mokiniai daug sportuoja?
2. Yra 12 klasių.	2. Klasės didelės – po 30 mokinių (gal ne?).	2. Ką daro mokyklos mokinių tarybos pirmininkas?

Prieš skaitant tekstą apie Lietuvoje įkurtą vabzdžių fermą, tegul kiekvienas surašo, koks, jų manymu, gali būti keisčiausias maisto gamybos verslas: lentoje surašomi visų pasiūlymai, jie aptariami. Jei niekas nepamini vabzdžių auginimo maistui, gali pasakyti mokytojas.

Prieš klausant įrašo apie vaikų gydytoją ir muzikantą, gali būti prašoma keliais žodžiais apibūdinti, koks jiems yra geras gydytojas, arba baigti sakinį:

Man labai patiktų toks gydytojas, kuris...

Apskritai, prieš klausant bet kokio interviu, pristačius žmogų, galima paprašyti surašyti, ko jie norėtų paklausti to žmogaus. Tai būtų prieštekstinė uždutis, padedanti prognozuoti, apie ką jie galėtų klausytis.

b) Tekstą priartina sunkesnių žodžių pasiaiškinimas ar gramatikos formų pratimai. Pavyzdžiui, prieš skaitant tekstą apie Medvėgalį, prašoma sujungti žodžius ir apibrėžtis:

neaukštas kalnas	apgulti (apgula,
nuolat šlapios žemės plotas	apgulė) <i>ką</i>
aukšta kalva, ant kurios senovėje	kalva
buvo pilis	pelkė
kovojant apsupti iš visų pusių	piliakalnis

Taip pat galima duoti transformavimo pratimą (neveikiamosios rūšies dalyviams prisiminti) – paprašyti pakeisti aktyvinius sakinius pasyviniais (arba atvirkščiai):

Ant kalvos pastatė pilį. → *Ant kalvos buvo pastatyta pilis.*

Priešai apgulė pilį. → ...

Atlikus prieštekstines užduotis supažindinama su tekstu – tema, teksto tipu (pavyzdžiui, *klausysime interviu su vaikų gydytoju; kiek žinote kalnų Lietuvoje*, pasakykite pavadinimus – jei niekas nepamini, tai galima paklausti, ar yra girdėję apie Medvėgalį, parodyti žemėlapyje, kur jis yra). Patartina dar prieš pateikiant užduotis perskaityti pavadinimą, aptarti iliustracijas, leisti peržvelgti tekstą ir paprašyti spėti, apie ką bus skaitoma. Spėdami mokiniai jau gali remtis prieštekstinėmis užduotimis.

Prieš prašant klausyti ar skaityti, būtinai turi būti nurodomas tikslas – ką mokinys turi padaryti skaitydamas ar klausydamas tekstą, taigi pateikiama užduotis. Patartina užduotį suformuluoti raštu, o žodžiu dar ją paaiškinti ir pateikti pavyzdį, kaip ji turi būti atliekama. Galima leisti mokiniams patiems tyliai perskaityti užduotį ir paprašyti, kad jie paaiškintų, kaip reikia atlikti, ir pateiktų pavyzdį. Neužtenka paklausti, ar suprato užduotį, nes gali būti, kad mokiniai suprato skirtingai arba jiems tik atrodo, kad suprato, būtina įsitikinti praktiškai. Jeigu užduočiai atlikti reikia įvertinti teiginius, atsakyti į klausimus, perkelti informaciją iš vieno teksto į trumpesnę ar pan., būtina įsitikinti, ar visi mokiniai suprato **visą įvestį**, t. y. visus teiginius, klausimus. Todėl įvestis turėtų būti formuluojama kuo paprastesne kalba – lengvai suprantama mokiniui.

Skaitymui skiriamas ribotas laikas – tiek, kiek vidutiniškai reikia laiko perskaityti tam tikru būdu. Pageidautina, kad mokiniai nesinaudotų jokia paspara, pratintųsi spėti iš konteksto arba pasibrauktų nesuprantamus žodžius ir pasibaigus skaitymui skirtam laikui paklaustų mokytojo. Po skaitymo ar klausymo galima poromis ar grupelėmis aptarti, kaip pasisekė atlikti užduotį. Paskui būtina pasitikrinti visiems, pasiaiškinti nesuprantamus dalykus. Jei tokių dalykų buvo daug, gali prireikti dar kartą aiškinti užduotį ir dar kartą skaityti ar klausyti tekstą.

Įsitikinus, kad užduotis atlikta iki galo, kad mokiniai tekstą suprato, pateikiamos **potekstinės** užduotys. Šiame etape tekstu naudojama kaip pretekstu: diskutuojama perskaityta tema, prisimenami panašūs dalykai iš patirties, plečiama kultūrinė patirtis. Pavyzdžiui, gali būti klausama, kaip buvo toje šalyje, kur jie gyveno, ar tokie dalykai, apie kuriuos perskaitė ar klaūsė, jiems įdomūs ar svarbūs, kaip mokiniai vertina, kokia jų nuomonė, netiesiogiai skatinama vartoti naujus žodžius, junginius, gramatikos formas. Taip pat gali būti duodama ir kalbinių pratimų, jei norima įtvirtinti kokias nors tekste vartotas gramatikos formas ar modelius, leksiką.

Klausimus reikia formuluoti taip, kad nepakaktų atsakyti vienu žodžiu. Tinkamesni konkretieji klausimai (*kas, kur, kad, kodėl* ir t. t.), tačiau norint, kad atsakymas būtų ilgesnis galima tiesiogiai paprašyti (pavyzdžiui, į klausimą *Kada prasideda spektaklis?* reikalauti atsakymo *Spektaklis prasideda ...*), bet toks atsakymas labai jau dirbtinis. Galima paklausti bendru klausimu, reikalaujančiu ilgesnio atsakymo (pavyzdžiui, *Ką manai apie...?*) arba duoti temą (pavyzdžiui, *Papasakok, kaip buvo toje šalyje, kur tu gyvenai...*). Reikėtų vengti tikrinamųjų klausimų (*ar, gal...*), nes pakanka atsakyti *taip/ne*. Nelabai tinka ir alternatyviniai klausimai (*arba..., arba*), nes atsakymas sufleruojamas.

Taigi darbo su tekstais seka būtų tokia: pasirengimas (prieštekstinės užduotys ir / ar pratimai) → užduoties, kurią reikės atlikti skaitant / klausant, išaiškinimas → skaitymas / klausymas → grįžtamasis

ryšys → siejimas su patirtimi (orientuojantis į saviraišką per pažinimą, emocijas, nuomonės išsakymą ar elgesį). Jeigu analizuojant grįžtamąjį ryšį pasirodo, kad užduotis buvo nesuprasta ar neatlikta tinkamai, ji vėl išaiškinama, tada dar kartą skaitoma ar klausomasi ir vėl tikrinamas supratimas. Taigi būtent grįžtamasis ryšys rodo, kiek ir kaip mokinys suprato tekstą, tad būtina jį patikrinti, neužtenka vien mokinio subjektyvaus įsivertinimo, kad tekstas jam patikęs, jis jį supratęs ir pan.

Tą patį tekstą galima panaudoti mokant kelių skaitymo būdų: pavyzdžiui, pirmiausia duodama užduotis, kuriai atlikti reikia perskaityti apžvalginiu būdu (nustatyti temą, prognozuoti įdomumą), paskui pateikiama visuminio skaitymo užduotis (nustatoma esmė, problema, svarbiausios mintys ir t. t.), o vėliau gali būti duodama nuodugniojo skaitymo užduotis (visos mintys ir detalės).

Vaizdo ir garso įrašų naudojimas ugdant supratimo gebėjimus

Mokant klausymo gebėjimų rekomenduojama naudotis garso ir vaizdo įrašais. Užduočių gali būti įvairiausių:

- atpažinti žodžius (kuriuos žodžius suprato, ar gali rekonstruoti, apie ką buvo kalbama, – tai daro visi kartu, paskui klauso po sakinį ir tikslina);
- sieti (pažymimi paveikslėliai, siejamos dienos su veikla ir pan.);
- įrašyti reikiamą informaciją (pildyti lentelę, užsirašyti);
- vykdyti nurodymus (piešti, atlikti kokį kitą veiksma: atsistoti, pakelti ranką, apsisukti);
- įvertinti teiginius (*teisingas / neteisingas*);
- palyginti tekstus (turi vienokį skaitomą tekstą ir klausydami pažymi, ką girdi kitaip);
- reziumuoti, konspektuoti (paklauso, tada parašo ir lygina grupelėse);
- dainuoti kartu.

Su vaizdo įrašais gali būti dirbama įvairiai. Štai keletas pavyzdžių (sekant Cooper et al.).

I. Skatinama numatyti, kas kalbama:

- parodomas trumpas (iki 1 min.) siužetas: turguje perkamos daržovės, klausama apie kainas, deramasi;
- grupelėmis kuriamos replikos;
- peržiūrima su garsu ir lyginama.

II. Pateikiama paspara kita kalba: žiūrimas filmas su subtitrais ta kalba, kurią moka gerai.

- žiūri be garso ir verčia subtitrus į lietuvių kalbą;
- dar kartą peržiūrima ir tikslinamas vertimas (po kiekvieno užrašo sustojama);
- dar kartą žiūrima klausantis įrašo ir taisant vertimą (subtitrai pridengiami).

III. Perskaitomas filmo anonsas (pavyzdžiui, Giedrės Beinoriūtės „Gyveno senelis ir bobutė“). Kiekvienas užrašo ant lapelio, kas jam tame filme gali būti įdomu. Pateikiama užduotis – žiūrėti filmą, kitoje lapelio pusėje pažymėti kuo nors sudominusias (netikėtas, gražias) scenas. Po filmo visi įvertina, ko tikėjosi (1 lapelio pusė) ir ką pamatė įdomaus (2 lapelio pusė). Potekstinė užduotis: apie kokią pažįstamą (giminaičių, kaimynų...) šeimą (ar žmogų) būtų verta sukurti filmą. Visi pristato savo paraiškas dokumentinio filmo scenarijui, tada balsuojama, kurį reikėtų paremti pirmiausia.

IV. TV reklamų vertinimas. Pažiūrima dažnai kartojama reklama, analizuojama šiais aspektais:

- kam skirta (tikslinė grupė);
- kuo produktas naudingas vartotojui;
- kaip ir kada produktas vartojamas;
- kiek prisideda prie gamtos saugojimo.

Tada žiūrimos kelios pasirinktos reklamos ir užpildoma lentelė.

	<i>Tikslinė grupė</i>	<i>Nauda</i>	<i>Vartojimo laikas ir būdas</i>	<i>Ar nekenkia gamtai</i>
1.	Vaikai	Maistas	Gėrimas, galima gerti per pusryčius	ne, auga gamtoje (kakava)
2.	Suaugusieji	Įdomus laisvalaikis		reikia elektros
...				

BEKM skalės ir kalbos mokėjimo turinio aprašai

Mokant kalbinės veiklos rūšių patogu orientuotis į tam tikrą kalbos mokėjimo lygį. Europos kontekste svarbi bendroji atskaitos lygių sistema, aprašyta BEKM. Juose pateikiama iš viso 12 recepcinės veiklos lygių aiškinamųjų skalių.

Klausymas apibūdinamas tokiomis aiškinamosiomis skalėmis (BEKM 2008: 97–99, BEKM 2020: 48–53):

- Bendrasis klausomų tekstų supratimas
- Gimtakalbių pokalbių supratimas (BEKM 2020: Kitų asmenų pokalbių supratimas);
- Klausymas auditorijoje
- Skelbimų ir nurodymų klausymas
- Radijo ir garso įrašų klausymas
- Televizijos, filmų ir vaizdo įrašų žiūrėjimo (BEKM 2020).

Patiems bendriausiems klausymo mokymo tikslams (ar tiksliau – numatomiems rezultatams) siekti orientuojamasi į *bendrajį klausomų tekstų supratimą*. Toliau pateikiamoje skalėje galima išskirti svarbiausius aptarčių žodžius, kurie geriausiai atspindi lygių skirtumus. Iš jų matyti, kad kylant aukštynei, judama nuo konkretybių prie abstrakcijų, nuo žinoma prie nežinoma, nuo artimiausios aplinkos prie tolimesnių dalykų, nuo atskirų frazių ir pasakymų prie išplėtos kalbos, nuo labai lėto tempo prie natūralaus. Tai būtina turėti omenyje ir parenkant tekstus, ir kuriant užduotis.

Skaitymo gebėjimai apibūdinami tokiomis aiškinamosiomis skalėmis (BEKM 2008: 100–102, BEKM 2020: 53–60):

- Bendrasis skaitomų tekstų supratimas
- Susirašinėjimo skaitymas
- Skaitymas susipažinimui
- Skaitymas dėl informacijos ir įrodymų
- Nurodymų skaitymas

- Skaitymas kaip laisvalaikio užsiėmimas (BEKM 2020)

Bendrojo skaitymo supratimo skalėje taip pat galima išskirti reikšminius žodžius, geriausiai rodančius lygių skirtumus. Kaip matyti iš skalės, pavyzdžiui, B2 („Aukštumos“) lygio mokinys jau turėtų gebėti pasirinkti tinkamą skaitymo būdą. Taigi, kai mokinys jau geba *patenkinamai suprasti tekstus, kuriuose tiesmukai pateikiama faktinė informacija ir kurių temos susijusios su asmens interesais*, jis turėtų būti įvairiškai mokomas neskaityti visų tekstų vienodai – t. y. neieškoti visų nežinomų žodžių žodynuose, ne visas teksto atkarpas skaityti vienodu tempu ir pan.

Specifinė recepcinė veikla yra klausymas su vaizdine paspara. Iš esmės toks būtų ir balsu skaitomo teksto sekimas (girdima ir skaitoma – garsai siejami su grafiniais ženklais). Tačiau dabartiniame pasaulyje kur kas svarbesnė veikla yra televizijos laidų, filmų žiūrėjimas, naudojimasis naujosiomis technologijomis. Taigi pateikiama ir skalė, skirta televizijos ir filmų supratimui. Atkreiptinas dėmesys, kad visi gebėjimai įgyjami jau C1 lygyje.

Strategijų taikymas aptariamas vienoje skalėje *Reikšminių nuorodų identifikavimas ir išvadų darymas*.

BEKM aiškinamosios skalės naudojamos sudarant konkrečios klasės ar individualaus mokymo programą.

VI. Produkovimo (raiřkos) mokymas

Kas yra produkovimas (raiřka) ir produkovimo strategijos

Produkovimas (raiřka) apima kalbėjimą ir rařymą. Kalbėjimo veiklos apima spontaniřką kalbėjimą kokia nors tema, kalbėjimą remiantis iš anksto pasirengtu planu, kalbėjimą auditorijai, pasakojimą žodžiu apie patirtus įvykius ir pan. Rařymo veiklos apima bet kokios rūšies rařytinio teksto produkovimą, kai kuriamas tekstas nėra susirašinėjimas su konkrečiu asmeniu (tai jau būtų specializuoto pobūdžio rařymas, BEKM priskiriamas sąveikai rařtu). BEKM aptariamoms tokios rařymo rūšys: kūrybinių tekstų rařymas, praneřimų ar rařinių (esė) rařymas, konspektavimas ir pan.

Produkovimo strategijos – tai priemonės, kurias naudoja kalbos vartotojas, kad sutelktų visus turimus kalbos išteklius ir kuo sėkmingiau atliktų užduotį. Strategijos BEKM suprantamos kaip geriausių atliktų užtikrinančios veiksmų sekos pasirinkimas. Pavyzdžiui, ugdant rařymo gebėjimus įprasta mokinius skatinti pirmiausia pasirengti teksto planą, juodraštį, jį redaguoti ir tik po to pateikti galutinę rařytinio teksto versiją. Rengiantis pristatyti klasėje žodinę pateiktį, mokiniai namuose turėtų repetuoti savo pasisakymą - tai ir yra kalbėjimo strategija. Nebūdami tikri, kaip paaiřkinti vieną ar kitą dalyką, mokiniai gali taikyti vengimo strategiją ir temą pristatyti taip, kad jiems mažiau suprantamas aspektas liktų iš viso nepamirėtas.

BEKM aptariamoms įvairios produkovimo strategijos, jos apibendrinamos šiomis globaliomis kategorijomis:

- **Planavimas:** repetavimas, išteklių nustatymas, atsižvelgimas į auditoriją, užduoties priderinimas, praneřimo priderinimas.
- **Atlikimas:** kompensavimas, rėmimasis ankstesnėmis žiniomis, bandymas.
- **Vertinimas:** kloties stebėjimas.
- **Taisymas:** pasitaisymas. (BEKM 2008: 95–96)

Strategijų taikymas atliekant rařymo ir skaitymo užduotis iš dalies sutampa, tačiau esama ir skirtumų. Pirmajame etape *planuojant* rařytinio teksto kūrimą mokinys įvertina teksto temą ir jos siaurinio galimybes. Čia itin pravarti „minčių lietaus“ strategija, kai surařomos visos į galvą šaunančios mintys nurodyta tema. Iš jų atrenkamos tinkamiausios, formuluojami būsimų pastraipų pagrindines mintis reiřkiantys teminiai sakiniai, parenkama juos pagrindžiančių pavyzdžių, faktų, kitų detalių, rengiamas teksto planas.

Planavimo etape reikia atsižvelgti ir į teksto žanrinius reikalavimus, tikėtiną adresatą. Šie aspektai paprastai užkoduojami užduoties pateiktyje, pavyzdžiui:

Tavo klasė surengė Kalėdų mugę, kad surinktų pinigų klasės išvykai. Mokytoja paprašė ataskaitos apie surinktas lėšas. Parařyk mokytojai ataskaitą apie surinktus pinigus už parduotus klasės draugų rankdarbius.

Užduotyje prařoma parařyti konkrekaus žanro (t. y. ataskaitos) tekstą mokytojai. Vadinas, planuodamas mokinys turi sugalvoti, jeigu užduotyje nepateikta, kokių dirbinių pavyko parduoti mugėje ir kiek

surinkta lėšų. Iš užduoties įvesties jis taip pat žino, kad teksto adresatas – mokytoja, o tai reiškia, kad rašyti reikėtų tvarkingai, pagarbiai, tai yra taip, kaip bendraujama su mokytoja. Planavimo etape mokiniams iš karto patartina numatyti ir pasižymėti vieną kitą tinkamą raiškos priemonę (terminą, frazę), kurių vėliau prireiks kuriant tekstą.

Atliekant rašymo užduotį taikoma kompensavimo strategija, kai mokinys bando išsiversti su turimais kalbos ištekliais. Kai išteklių pristinga, ieškoma paprastesnių raiškos būdų, vengiant vartoti tokias konstrukcijas, kuriose lengva suklysti. Tokia saugi rašymo strategija lemia, kad mokiniai parašo gramatiškai taisyklingus, bet gana skurdžios raiškos tekstus, todėl mokytojas turėtų neapsigauti gavęs itin „gražų“ darbą. *Vengimas* pasiteisina tam tikrose situacijose, tačiau labiau pažengęs mokinys yra tas, kuris jau nebijo klysti ir renkasi *bandymo* strategiją – išdrįsta vartoti retesnę raišką. Net jeigu bandymas ir nepavyksta, mokytojui tokie drąsesni mėginimai rodo, kad mokinio gebėjimai progresuoja ir jis nebijo rizikuoti, o tai yra neabejotinai pozityvus kalbinės raidos ženklas.

Vertindamas ir *taisydamas* savo parengtą rašytinį tekstą mokinys tobulina kuriamą juodrašį, atsižvelgdamas į gaunamą grįžtamąjį ryšį tiek iš mokytojo, tiek iš kitų mokinių. Itin vertingas etapas yra galimybė pačiam perskaityti savo juodrašį po kelių dienų – tuomet aiškiau matyti ir nesėkminga raiška, ir neišplėtos pastraipos. Turėdami galimybę savo tekstą peržiūrėti po tam tikro laiko tarpo mokiniai kur kas konstruktyviau įvertina savo gebėjimus ir greičiau pamato taisytinas vietas. Todėl mokytojas turėtų atidžiai planuoti rašymo gebėjimų ugdymą, kad liktų laiko ir mokinio refleksijai apie savo tekstą, ir pasitarimui su klasės draugais, ir juodraščių taisymui.

Kalbėjimo užduotims atlikti be jau aptartų produkavimo strategijų pasitelkiama ir kitokių. Jeigu žodinis pasisakymas nurodyta tema rengiamas namuose iš anksto, mokiniai turėtų būti pratinami *repetuoti* savo kalbą, net kai kalbėti teks remiantis savo užrašais ar vaizdine pateiktimi. Norint pasirengti kalbėti spontaniškai repetavimo strategija mažiau aktuali, tačiau mokinys turėtų būti mokomas įsitraukti į pokalbį ar atsakinėti į klausimui rišliai ir be pasirengimo. Viena iš strategijų – vartoti metadiskurso pasakymų (*labai įdomus klausimas... net nežinau, kaip atsakyti, bet manau, kad... leiskite man pagalvoti... čia tai bent klausimas... ir pan.*), kurie leidžia mokiniui bendraujant įvairiose situacijose laimėti laiko ir pagalvoti, ką sakyti, kaip geriau išreikšti mintį. Neretai pagalbsti ir pokalbio temos siaurinimas taip, kad mokinys galėtų atsakyti remdamasis tuo, ką žino. Kitos kalbėjimo veiklose svarbios strategijos – *bandymas*, *kloties stebėjimas* ir *pasitaisymas*. Mokinys turėtų aktyviai remtis grįžtamuju ryšio iš pašnekovų ir iš jų veido išraiškos ar kūno kalbos matydamas, kad jo nesupranta, keisti savo raišką, remtis panašiai skambančiais kitos kalbos žodžiais, pasitaisyti, jeigu susivokia padaręs klaidą.

Produkuojamų tekstų tipai ir žanrai

Produkuojami tekstai pagal savo pobūdį skirstomi į aprašomuosius, pasakojimo, aiškinimo ir argumentavimo (samprotaujamuosius) (Ramonienė et al. 2012: 204). *Aprašymas* kuriamas nuosekliai apibūdinant žmones, objektus, vietas ar įvykius, pavyzdžiui, savo geriausią draugą, savo kambarį, išvyką, meno kūrinį ir pan. *Pasakojimas* (*naratyvas*) tinka aprašyti chronologinę seką turintį įvykį ar veiksmų grandinę. *Aiškinimas* pasitelkiamas tuomet, kai ką nors reikia paaiškinti, palyginti, suklasifikuoti,

apibrėžti, parodyti priežasties ir pasekmės santykį. *Argumentavimo* tekstą sudaro autoriaus pateikiamos tezės (asmeninė nuomonė ar kitoks požiūris) ir jų patvirtinimas ar paneigimas argumentais.

Kuriami tekstai dažniausiai turi skirtingų tipų elementų. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie savo gimtadienio šventę mokinys greičiausiai kurs pasakojimą ir paminės viską, kas tą dieną įvyko chronologine tvarka. Jis taip pat gali nuspręsti detaliau apibūdinti gautą dovaną ar kokią nors ypatingą gimtadienio pramogą, o tai jau būtų aprašomasis tekstas. Norėdamas paaiškinti apie tai, kodėl šventė vyko gamtoje, o ne namuose, produkuos aiškinimo tekstą. Argumentavimas dažniausiai reikalingas dėstant nuomones, pateikiant pozicijas „už“ ir „prieš“ apie kokį nors diskusinį teiginį, pagrindžiant tezes. Iš tiesų realybėje retai sutinkami vieno tipo tekstai, dažniausiai rašant ir kalbant manipuluojama skirtingais tekstų tipais. Pavyzdžiui, aprašant laboratorinį darbą įprasta aprašyti darbo priemones, chronologiškai išdėstyti darbo eigą, paaiškinti gautus rezultatus.

Teksto žanras apibrėžiamas kaip „kompleksiškas kalbinės komunikacijos modelis, turintis tam tikrus konteksto (situacijos), komunikacinius-funkcinius ir struktūrinius (gramatinius, teminius) tipiškus požymius“ (Ramonienė et al. 2012: 226). Teksto tipas yra vienas žanro kriterijų. Jeigu naujienu pranešime vyrauja pasakojimas, nurodymuose, kaip ką nors atlikti, dažniausiai reikia aiškinamojo teksto, grožiniame kūrinyje rasime įvairių teksto tipų. Svetimųjų kalbų mokymui aktualūs žanrai apibendrinti skiltyje „Tekstai“, žr. 1 lentelę, o konkretesnis žanrų sąrašas pateikiamas „Lietuvių kalbos bendrojoje programoje pagal kalbos mokėjimo lygius (A1–B2)“.

Rengiant produkavimo (kalbėjimo ar rašymo) užduotis, mokytojui svarbu aiškiai suvokti, kokio žanro ir tipo teksto tikimasi užduotimi, nes tai tiesiogiai lems, kaip bus vertinimas atlikties turinys ir struktūra. Aptarkime vieną rašymo užduoties pavyzdį:

Jūsų mokykloje vyksta rašinių konkursas. Šių metų tema yra tokia:

Ar reikalingos bibliotekos, kai turime internetą?

Parašykite rašinį konkursui pateikdami bent du argumentus savo nuomonei pagrįsti.

Minimali rašinio apimtis – 300 žodžių.

Užduotyje įvardytas komunikacinis kontekstas – konkursas mokykloje. Viešam mokyklos renginiui skirtas rašinys turėtų būti tinkamas plačiai auditorijai, vadinasi, rašomas neutraliu, oficialiu ar net publicistiniu stiliumi. Tačiau ši užduoties pateiktis ir konkurso kontekstas neriboja autorių laisvės rašyti rimtai, humoristiškai, dėstyti savo asmeninę nuomonę ar aprašinėti visuomenėje tarp jaunų žmonių vyraujančias nuostatas. Kur kas tiksliau užduotyje nurodytas teksto žanras – rašinys – ir tipas (argumentavimas). Vertindamas mokinio darbą mokytojas tikisi teksto, išdėstyto pagal rašinio struktūrą, kuriame aptariami ne mažiau kaip du argumentai, pateikiama juos paremiančių teiginių. Tad mokymo procese būtina pratinti mokinius atidžiai skaityti rašymo užduotis ir išmokti atpažinti reikalaujamą žanrą, teksto tipą.

Produkovimo užduotys

Ugdant produkavimo gebėjimus mokiniams parenkamos tokios kalbėjimo ir rašymo užduotys, kurios atitinka mokinių kognityvinę brandą ir kalbos mokėjimo lygį. BEKM kalbos mokėjimo lygius atitinkančios užduotys randasi tuomet, kai jas rengiant pirmiausia parenkama kuri nors lygio aptartis iš BEKM skalių ir sukuriami į tą aptartį orientuoti užduotys. Pavyzdžiui, mokytojas nutaria įvertinti mokinių gebėjimą žodžiu *pasakoti ar ką nors apibūdinti* (B1 lygio aptartis). Tuomet reikia pagalvoti, ką ir kokiose situacijose pasakoja mokomo amžiaus mokiniai, nes užduotis turėtų atkartoti tikrovišką kalbinę situaciją. Pavyzdžiui, pasakojimas apie praėjusias vasaros atostogas ar patikusias varžybas yra daugeliui mokėjimo lygių tinkama tema, kuria mokiniai bendrauja su pažįstamais suaugusiais ir bendraamžiais. Tad tokia tema tiktų ir kalbėjimo (ar rašymo) užduočiai. Taip pat būtina numatyti, kokios trukmės bus užduotis, ar ji planuojama kaip formuojamojo ar apibendrinamojo vertinimo dalis. Mokinius taip pat reikėtų informuoti apie tai, kaip bus vertinama jų atliktis, kad jie iš anksto žinotų, kaip ruoštis ir kam skirti daugiau dėmesio. Produkavimo užduočių atliktys dažniausiai vertinamos pagal šiuos kriterijus: turinys, teksto rišlumas / struktūravimas / pastraipų plėtojimas, kalbos ištekliai (leksinė-gramatinė įvairovė / taisyklingumas / rašyba ir skyryba).

Ugdant rašytinės raiškos gebėjimus svarbios ne tik tokios užduotys, už kurias mokinys gauna kokį nors įvertinimą, bet ir rašymo pratimai, planuojami kaip formuojamojo vertinimo dalis. Viena tokių užduočių – dienoraščio rašymas. Jau nuo žemiausio lygio mokiniai turėtų nuolat, pavyzdžiui, besibaigiant pamokai, skirti 2–3 minutes refleksijai vadinamajame *dienoraštyje*. Mokinys skatinamas užsirašyti bet kokį jam įstrigusį žodį, pasižymėti mintį, klausimą, savo nuomonę ar dvejonę apie bet ką, ką jis patyrė ar girdėjo, ar darė pamokoje. Svarbu ne tai, ką jis užsirašo, bet rašymo veikla. Jeigu A1 ar A2 lygio mokiniai greičiausiai persirašys vieną kitą naują išmoktą žodį, bandys parašyti, kas jiems patiko ar nepatiko, B1 ar B2 lygio mokiniai gali pasižymėti ir vieną kitą mintį apie pamokos turinį, savo jauseną, mokytojo išsakytą pagyrimą ir patarimą. Būtina mokiniams paaiškinti, jog tai nėra vertinimui atliekama užduotis. Dienoraščio rašymas yra laisva kūrybiška minčių raiška, lavinanti rašytinę raišką.

Dienoraščio rašymui mokytojas galėtų pasiūlyti ir konkretesnę temą, pavyzdžiui, „ką naujo šiandien išmokai“, „kas tau buvo žinoma iš anksčiau“, „ko pasigedai pamokoje“ ir pan. Žinoma, paisant mokinių privatumo, mokytojas turėtų užtikrinti, kad tokie rašymo pratimai netaptų pretekstu patyčioms ar kitam nepagarbiam elgesiui. Dienoraštis ypač tinkamas tuomet, kai klasėje yra skirtingu tempu dirbančių mokinių. Užbaigę vieną užduotį, stipresnieji galėtų imtis dienoraščio pildymo ir parašyti daugiau teksto negu lėčiau dirbantys mokiniai. Dienoraščiui mokiniai turėtų naudoti atskirą sąsiuvinį, kurį užpildę, pavyzdžiui, gautų kaupiamųjų taškų kaip įvertinimą už atliktą darbą.

Produkovimo užduočių pavyzdžiai

Užduoties tikslas: sakytinės kalbinės raiškos ugdymas, viešasis kalbėjimas.

1. Lygis: B1–B2 (pastaba: aukštesnio lygio mokiniai vartoja įvairesnę kalbinę raišką, bet net ir A2 lygio mokiniai galėtų gana paprastai pasakyti keletą dalykų apie šventę, pavyzdžiui, kada vyksta (nurodyti laiką), kas daroma (paminėti ir paveikslėliais iliustruoti dainas, šokius) ar valgoma

(paminėti patiekalus), išmokti lietuviškus šventės personažų pavadinimus, todėl lygių prieskyra – tik orientacinė).

2. BEKM aptartys: *geba aiškiai, smulkiai apibūdinti ir pristatyti daugelį dalykų, susijusių su savo interesų sritimi* (B2); *geba gana laisvai tiesmukai pasakoti ar apibūdinti, nuosekliai pateikdamas mintis* (B1); *geba pateikti aiškų iš anksto parengtą pranešimą* (B2); *geba planuoti, kas turi būti pasakyta, ir priemonės, kaip tai padaryti* (B2) ir pan.
3. Tekstas: plakatas su iliustracijomis, kalbėjimas monologu.
4. Tema: tradicinės šventės, Užgavėnės.
5. Užduotis mokiniams: parengti plakatą apie Užgavėnių šventimą Lietuvoje ar kitose šalyse (mokiniai gali pasirinkti, ar kalbės apie tradicijas Lietuvoje, ar pristatys kitų šalių kultūrą).
6. Patarimai mokytojui: užduotį rekomenduojama pateikti kaip veiklą, kurią mokinys sietų su realiu pasauliu. Pavyzdžiui, mokiniams pasakoma, kad plakatas dalyvaus konkurse „Linksmiausios Užgavėnės“, o plakatai bus vertinami pagal tai, kaip juose aiškiai ir detalčiai pristatoma šventė. Tokiu būdu užkoduojamas komunikacinis kontekstas (viešas kalbėjimas, adresatai – artimi ir nepažįstami žmonės, registras – neutralus, mandagus, vadinasi, neleistas vulgarus ar familiarus stilius) ir vertinimo kriterijai (turinys – detalės apie šventę, jų tikslumas, skaičius, tinkamumas, struktūra – informacijos pateikimas, loginis išdėstymas, sklandus pristatymas, kalbiniai ištekliai – žodyno turtingumas, taisyklingumas).

Užduoties tikslas: supratimo (skaitymo) gebėjimų ugdymas, sakytinė raiška.

1. Lygis: A2–B1, jaunesniojo amžiaus mokiniai (pastaba: lygių prieskyra – tik orientacinė, ją lems skaitomo teksto pobūdis, apimtis, raiškos sudėtingumas).
2. BEKM aptartys: *geba paprastai apibūdinti ar pristatyti žmones* (A2); *geba papasakoti knygos ar filmo siužetą ir pasakyti savo nuomonę* (B1); *geba apibūdinti personažo charakterio bruožus* (B1) ir pan.
3. Tekstas: skaitymui – grožinis tekstas; produkavimui – kalbėjimas monologu arba dalyvavimas pokalbyje su bendraamžiais.
4. Tema: „Ar mes visi panašūs, ar skirtingi?“ (leksinė tema – charakterio bruožai).
5. Užduotis mokiniams: perskaityti ištrauką iš knygos apie išdykusį linksmą vaiką (pavyzdžiui, iš bet kurios A. Lindgren knygos) ir pasirengti kalbėti apie pagrindinio personažo būdo bruožus; mokinys taip pat gali pasirinkti kalbėti apie matyto filmo personažą, jeigu skaityti dar sunku.
6. Patarimai mokytojui: užduotis pateikiama kaip pagrindas diskusijai apie žmogaus būdo bruožus, apie tai, ką vaikas apie save pasakytų, pavyzdžiui, kai į mokyklą atkeliaus Kalėdų Senelis ir prieš įteikdamas dovaną paprašys apie save ką nors pasakyti. Pirmiausia mokinių paprašoma sugalvoti kuo daugiau skirtingų būdvardžių žmogaus būdo bruožams apibūdinti. Po to mokinių prašoma apibūdinti knygos personažą ir kalbant vartoti lentoje mokytojo užrašytus prieš tai mokinių pasiūlytus būdvardžius, remtis citatomis iš perskaityto teksto, paaiškinti, kodėl vienas ar kitas poelgis sietinas su koku nors būdo bruožu ir jį įvardijančiu būdvardžiu. Tokiu būdu užkoduojamas komunikacinis kontekstas (kalbėjimas su Kalėdų seneliu ar kitu suaugusiu apie save, adresatai – artimi ir/ar nepažįstami žmonės, registras – neutralus, mandagus ar familiarus)

ir vertinimo kriterijai (turinys – gebėjimas vartoti būdvardžius, kalbėti apie savo ir kito asmens būdo bruožus, struktūra – informacijos pateikimas, loginis išdėstymas, sklandus pristatymas, kalbiniai ištekliai – žodyno turtingumas, taisyklingumas).

BEKM skalės

Kalbėjimo gebėjimai apibūdinami tokiais BEKM aiškinamosiomis skalėmis (BEKM 2008: 89–91, BEKM 2020: 62–66):

- Bendroji sakytinė produkcija
- Išplėtotas monologas: patirties apibūdinimas
- Išplėtotas monologas: informacijos teikimas (BEKM 2020)
- Išplėtotas monologas: argumentavimas (pavyzdžiui, debatuose)
- Vieši skelbimai (BEKM 2020)
- Kalbėjimas auditorijai

Rašymo gebėjimai ir strategijos apibūdinami tokiais BEKM aiškinamosiomis skalėmis (BEKM 2008: 92–96, BEKM 2020: 66–70):

- Bendroji rašytinė produkcija
- Kūrybinis rašymas
- Pranešimai ir esė
- Planavimas
- Kompensavimas
- Stebėjimas ir taisymas

V. Sąveikos (interakcijos) mokymas

Kas yra sąveika ir sąveikos strategijos?

Sąveika apima bendravimą žodžiu ir (ar) raštu su vienu ar daugiau pašnekovų, bendro diskurso kūrimą. Sąveikos gebėjimus mokiniai ugdomi bendraudami įvairiose komunikacinėse terpėse, keisdami informaciją, diskutuodami, pagrįsdami nuomonę, laikydamiesi bendravimo etikos normų. Norint bendrauti reikia ir suprasti, kas sakoma, ir suprantamai išreikšti, kas norima pasakyti, todėl bendravimui būtini receptijos (klausymo ir skaitymo) ir produkavimo (kalbėjimo ir rašymo) gebėjimai, kognityviniai ir bendradarbiavimo gebėjimai. Svarbu mokyti visų sąveikos rūšių – **sakytinės** sąveikos, **rašytinės** sąveikos ir **virtualiosios** sąveikos.

Sakytinė sąveika – bendravimas žodžiu įvairiomis pašnekovus dominančiomis temomis, apimant pokalbio eigos dalis: pradėti pokalbį, į jį įsitraukti, palaikyti ir pabaigti. Rašytinė sąveika apima susirašinėjimą su konkrečiu adresatu, raštelių ir žinučių rašymą. Virtualioji sąveika suprantama kaip bendravimas per nuotolinio bendravimo įrenginį ar platformą (BEKM 2020: 84). Virtualioji sąveika savo pobūdžiu artimesnė sakytinei sąveikai, nes internetu dažnai bendraujama realiu laiku, receptija ir produkavimas persidengia klausantis (skaitant) ir reaguojant į pašnekovo pasakymus.

Sąveika yra sudėtingesnė kalbinė veikla negu receptija ar produkavimas, nes jai atlikti reikia derinti ir receptijos (klausymo ar skaitymo), ir produkavimo (kalbėjimo ar rašymo) gebėjimus. Pavyzdžiui, dalyvaujant pokalbyje reikia išgirsti ir suprasti, ką sako vienas ar keli pašnekovai, spontaniškai reaguoti į jų pasakymus ir kažką sakyti. Sakytinė sąveika skiriasi nuo monologinio kalbėjimo ir paprasto klausymo, nes bendravimo procese produkavimas ir klausymas vienas kitą perdengia – klausant pašnekovo jau kyla reakcija, numatomas atsakymas pašnekovui dar nebaigus kalbėti. Pokalbio dalyviai stengiasi suprasti vienas kitą, taikosi vienas prie kito, kartu kuria diskursą.

Rašytinė sąveika, tai yra keitimasis tekstais, pastabomis, komentarais, susirašinėjimas laiškais, elektroniniais laiškais, informacinių pranešimų ir kitų tipų tekstų derinimas keičiantis juodraščiais, taisant, redaguojant, nuo bendrojo rašymo skiriasi tuo, kad rašomas sąveikos tekstas yra kur kas konkretesnis, nes jame aptariami tik tokie dalykai, kurie paminėti iš adresato gautoje žinutėje. Rašytinės sąveikos metu, skirtingai, nei sakytinėje sąveikoje, receptijos ir produkavimo procesai lieka atskiri, jie nuosekliai seka vienas po kito. Diskurso pobūdis yra panašus kaip ir sakytinės komunikacijos atveju – pašnekovai, reaguodami į vienas kito produkuojamą tekstą, kartu kuria diskursą susirašinėdami.

Sakytinės sąveikos gebėjimai apibūdinami tokiais BEKM aiškinamosiomis skalėmis (BEKM 2008: 105–114, BEKM 2020: 71-81):

- Bendroji sakytinė sąveika
- Gimtakalbio pašnekovo supratimas (BEKM 2020: Pašnekovo supratimas)
- Pokalbis
- Neoficialios diskusijos (su draugais)
- Oficialios diskusijos ir susirinkimai
- Tikslingas bendradarbiavimas
- Prekių įsigijimas ir naudojimas paslaugomis

- Keitimasis informacija

Rašytinės sąveikos gebėjimai apibūdinami tokiomis aiškinamosiomis BEKM skalėmis (BEKM 2008: 115–116, BEKM 2020: 81–84):

- Bendroji rašytinė sąveika
- Susirašinėjimas
- Pastabos, žinutės ir blankai

Sąveikos virtualioje erdvėje gebėjimai apibūdinami tokiomis aiškinamosiomis BEKM skalėmis (BEKM 2020: 84–87):

- Virtualūs pokalbiai ir diskusijos
- Tikslinė dalykinė sąveika ir bendradarbiavimas

Sąveikos strategijos

Bendraujant pokalbio prasmė kuriama abiejų pašnekovų. Į sąveikos strategijas įtraukiamos visos produkavimo ir recepcijos strategijos. Pagal BEKM išskiriamos šios sąveikos strategijos: *planavimas* (numatymas, eigos planavimas), *atlikimas* (žodžio perėmimas, bendradarbiavimas palaikant tarpusavio santykius ir perteikiant turinį, probleminių situacijų sprendimas, pagalbos prašymas), *įvertinimas* ir *taisyimas* (prašymas paaiškinti, paaiškinimas). Sakytinio pokalbio atveju bendraujant realiu laiku akis į akį svarbi yra ir kūno kalba (veido išraiška, gestai, laikysena). Sąveikos strategijos apima gebėjimus sklandžiai įsiterpti į diskusiją pavartojant tinkamą frazę; gebėjimus pradėti, palaikyti ir pabaigti pokalbį; gebėjimus paprašyti išsiaiškinti prašant detalizuoti, patikslinti, pakartoti, perfrazuoti.

Sąveikos strategijos apibūdinamos tokiose aiškinamosiomis BEKM skalėmis (BEKM 2008: 117–118):

- Žodžio perėmimas (keitimasis kalbėtojo ir klausytojo vaidmenimis)
- Bendradarbiavimas
- Prašymas paaiškinti

Sąveikos užduoties pavyzdys

Užduoties tikslas: ugdyti gebėjimus dalyvauti pokalbyje, reikšti savo nuomonę bei reaguoti į pašnekovo išsakomas mintis.

Lygis: B1

Patarimai mokytojui: suskirstykite mokinius poromis ir išdalinkite lapelius su pokalbio scenarijumi kiekvienos poros mokiniui A ir mokiniui B. Mokiniai kalba su savo porininkais: pokalbio tikslas – pasitarti ir pasirinkti du sveikos gyvensenos būdus, kuriuos jie pristatys savo rengiamame plakate apie sveiką gyvenseną. Pokalbis trunka 4–5 min. Į pagalbą mokiniui siūloma pateikti pokalbiui tinkamų frazių, pavyzdžiui, *o kaip tau atrodo / geras klausimas / ką manai apie / puiki mintis / o kaip tau patiktų / klausyk man kilo mintis* ir pan. Atlikę užduotį mokiniai galėtų pasitarti, kurie sveikos gyvensenos būdai

jiems labiausiai patiko ar nepatiko, kodėl. Po to mokinių paklausama, kokiems dalykams jiems pritrūko žodžių, ko nemokėjo pasakyti ar ko nesuprato iš draugo pasiūlymų. Ši užduotis tinka naudoti kaip ugdymo proceso dalis, be jokio vertinimo, tačiau ji taip pat gali būti vertinama pasirengus jai pritaikytą vertinimo lentelę. Čia pateiktoje vertinimo lentelėje pateikti tik du kriterijai, tačiau esant reikalui mokytojas gali pridėti ir kitų.

Mokinio A pateiktis

Įsivaizduok, kad kartu su klasės draugu turi parengti plakatą apie sveiką gyvenseną. Pasitarkite, kuriuos du būdus pristatysite savo plakate. Tavo pasiūlymai yra tokie:

- 1. daug sportuoti;*
- 2. mažiau laiko praleisti prie kompiuterio.*

Pasidalink su draugu savo pasiūlymais, paaiškink, kodėl jie geri, įvertink draugo pasiūlymus, o pabaigoje abu susitarkite, ką pristatysite plakate.

Mokinio B pateiktis

Įsivaizduok, kad kartu su klasės draugu turi parengti plakatą apie sveiką gyvenseną. Pasitarkite, kuriuos du būdus pristatysite savo plakate. Tavo pasiūlymai yra tokie:

- 1. atsisakyti saldumynų;*
- 2. dažniau eiti į lauką susitikti su draugais.*

Pasidalink su draugu savo pasiūlymais, paaiškink, kodėl jie geri, įvertink draugo pasiūlymus, o pabaigoje abu susitarkite, ką pristatysite plakate.

Užduoties vertinimo lentelė

Kriterijus	Aptartys
Turinys (komunikacinių intencijų realizavimas)	3 tšk.: komunikacinis tikslas pasiekiamas; sėkmingai išdėstomi pateikti turinio punktai; tinkamai ir aiškiai pateikiama sudėtinga informacija, veiksmingai parenkamos detalės tiek savo, tiek pašnekovo argumentams. 2 tšk.: komunikacinis tikslas pasiekiamas; išreiškiamos mintys ir nuomonė, vertinamos alternatyvos; tinkamai ir aiškiai pateikiama sudėtinga informacija; parenkamos detalės tik pagrindiniams argumentams. 1 tšk.: komunikacinis tikslas pasiekiamas iš dalies; trumpai komentuojamas pašnekovo požiūris; lyginama viena kita alternatyva, svarstant, ką daryti; keičiamasi tiesmuka faktine informacija, pasitaiko viena kita detalė. 0 tšk.: dalyvavimas dialoge nesiekia B2 lygio.
Sąveika ir lankstumas	3 tšk.: tinkamai pradedamas, palaikomas ir pabaigiamas pokalbis, veiksmingai imamasi iniciatyvos; įtraukiamas pašnekovas, komentuojami jo pasakymai, užduodama klausimų. 2 tšk.: tinkamai palaikomas pokalbis ir reaguojama į pasiūlymus, apibendrinami pokalbio rezultatai, nenukrypstama nuo temos; komentuojami pašnekovo pasakymai.

	<p>1 tšk.: palaikomas pokalbis, tačiau jo sėkmė priklauso nuo pašnekovo; pakartojama dalis to, ką sakė pašnekovas; pašnekovo pasakymai komentuojami trumpai ir apibendrintai.</p> <p>0 tšk.: sąveika ir lankstumas dialoge neatitinka B2 lygio aptarčių.</p>
--	--

VI. Mediacijos mokymas

Iš visų kalbų mokyme ugdomų kalbinių veiklų iki šiol mažiausia aprašyta yra mediacija, kuriai pirmą kartą daug dėmesio skirta atnaujintoje BEKM laidoje (BEKM 2020). Mediacija apibrėžiama kaip veikla, kurią atlikdamas kalbos vartotojas perkelia informaciją iš vienos kalbos atmainos į kitą, pavyzdžiui, perskaito tekstą ir žodžiu jį atpasakoja. Mediacijos skalėse dažnai minimos kalba A ir kalba B gali būti suprantamos kaip mokinio išmoktos pirmoji (A) ir antroji (B) kalbos, kaip sakytinė (A) ar rašytinė (B) kalbos atmaina, gimtoji tarmė (A) ir bendrinė kalba (B), sudėtinga mokslo kalba (A) ir kasdienė kalba (B). Tad BEKM skaitytojai mediacijos aptartis turėtų pritaikyti konkrečiam mokymo kontekstui.

Mediacija yra sudėtingiausia kalbinė veikla, nes perkeliant kokio nors teksto turinį iš vienos kalbos atmainos į kitą mokiniui tenka remtis ir supratimo, ir raiškos, ir sąveikos gebėjimais. Pavyzdžiui, konspektavimas kaip kalbinė veikla apima paskaitos klausymą arba rašytinio teksto skaitymą (kalba A) ir užrašų rašymą (kalba B). Vertimas raštu apima kalba A parašyto teksto skaitymą ir supratimą ir vertimo užrašymą kalba B. Dar kitokios mediacijos pavyzdys būtų grafine forma pateiktų statistinių duomenų perkėlimas į rišlų tekstą. Šiuo atveju kalbos vartotojas turi gebėti suprasti grafiškai pateiktą informaciją, tinkamai interpretuoti duomenis, išvelgti tendencijas ir tuomet pasiremdamas savo kalbine kompetencija visa tai aprašyti ar apibūdinti žodžiu (daugiau žr. Juknevičienė 2021).

BEKM naujoje laidoje (BEKM 2020) mediacijos veiklos skirstomos į tris tipus: teksto mediacija, sąvokų mediacija ir komunikacijos mediacija. **Teksto mediacija** suprantama kaip tam tikros sakytiniam ar rašytiniam tekste pateiktos informacijos perteikimas žodžiu arba raštu. Šiai rūšiai priskiriamos tokios veiklos kaip grafiškai pateiktų duomenų aprašymas, santraukų rengimas, vertimas, konspektavimas. Teksto mediacijos pavyzdys yra ir savo nuomonės dėstymas apie kokį nors meninį kūrinį ar grožinį tekstą, jo analizė ar kritinis įvertinimas.

Sąvokų mediacija apima gebėjimus, kurie laikomi pamatiniais kalbos gebėjimais bet kokiam švietimo kontekste. Mąstymas ir pažinimas yra nuolat kintantys konstruktai, ir jų raida priklauso nuo to, ar kalba, kaip įrankis, padeda mokiniui įgyti daugiau žinių. Žinių įgijimas ir perteikimas kalba vyksta dviem kryptimis: bendradarbiaujant su kitais arba vadovaujant kitiems, kaip tą daro mokytojai ar kiti grupės lyderiai. Todėl BEKM skalėse sąvokų mediacija ir skirstoma į bendradarbiavimą grupėje su lygiaverčiais partneriais ir vadovavimą grupės darbui. Nors kai kurios šių skalių aptartys gali pasirodyti nutolusios nuo kalbos gebėjimų (*geba organizuoti grupės darbą, geba pakreipti diskusiją kita linkme*) ir labiau sietinos su asmeninėmis savybėmis, realiame gyvenime gebėjimas diplomatiškai ir taktiškai suvaldyti pašnekovus dažniausiai pasireiškia tinkamai suformuluotu klausimu, pateiktu pasiūlymu ar kitu vykusi pasakymu.

Komunikacijos mediacija apima dar globaliau suvokiamus gebėjimus, kurie lemia bendravimo sėkmę. Šios mediacijos rūšies skalėse kalbama apie tarpininkavimą tarp skirtingų kultūrų atstovų, gebėjimą sukurti bendrą pamatą tarp pašnekovų, kurie dėl kultūrinių ir kalbinių skirtumų negali bendrauti tiesiogiai. Čia taip pat aprašyti gebėjimai tarpininkauti neoficialiose diskusijose, netgi imtis savotiškos taikdarystės, jeigu du pašnekovai dėl ko nors nesutaria. Pavyzdžiui, A2 lygio kalbos vartotojas geba

atpažinti situacijas, kai dėl ko nors nesutariama, ir pritaikęs išmoktas frazes bando ieškoti kompromiso. Tuo tarpu B2 lygio mokinys jau gebės nustatyti dviejų konfliktuojančių pašnekovų sąlyčio taškus ir kvies juos ieškoti išeičių iš konflikto.

Mediacijos strategijos

Mediacijos strategijos paaiškina, kaip reikėtų perteikti informaciją iš kalbos A į kalbą B. Mokiniai turėtų būti mokomi remtis anksčiau įgytomis žiniomis, skatinti tą daryti ir pašnekovus. Turimos žinios tampa paspara eiti tolyn, bandyti suprasti naują turinį. Kalbinės raiškos pritaikymas pašnekovui atsižvelgiant į jo išmanymą, gebėjimą apdoroti informaciją yra kita mediacijos strategija. Jai priskiriamos tokios veiklos, kaip perfrazavimas, kalbėjimo tempo mažinimas, techninių terminų aiškinimas.

Perteikiant sudėtingą informaciją, patogu ją skaidyti į mažesnius segmentus, rišlų tekstą paversti punktų sąrašu ir kitaip išdėstyti grafiškai, kad klausytojui būtų lengviau suvokti. Teksto paprastinimo strategijos praverčia tuomet, kai, pavyzdžiui, reikia pristatyti sudėtingą tekstą auditorijai, kuri aptariamą temą neišmano. Tarkime mokinys domisi genetika ir rengia pristatymą klasėje. Kiti jo draugai šios mokslo šakos gali ir neišmanyti, todėl mokinys turi išmokti taip pateikti mokslo sąvokas, kad jos būtų suprantamos visiems. Akivaizdu, kad tai nėra paprasta, todėl mediacijos strategijų aptartys BEKM (2020) pateikiamos nuo A2 lygio.

Mediacijos užduotys

Mediacijos užduotys dėl sudėtingos konstrukto prigimties labiau tinka kaupiamajam, o ne apibendrinamajam vertinimui. Pavyzdžiui, užduotis, kurioje prašoma išdėstyti savo nuomonę apie grožinį kūrinį, būtų aktualesnė, jeigu mokinys galėtų aptarti savo mėgstamo autoriaus darbą. Tai reiškia, kad visi vaikai rinktųsi skirtingas knygas. Apibendrinamajame vertinime tokia aptariamų kūrinių įvairovė nebūtų geras sprendimas, nes mažėtų vertinimo patikimumas ir kokybė, visi mokiniai pasirinktų skirtingus kūrinius ir mokytojui būtų sudėtinga objektyviai įvertinti jų darbą.

Todėl mediacijos užduotys ir jų vertinimas galėtų būti dvejopas. Kaupiamojo (formuojamojo) vertinimo metu mokiniams galėtų būti teikiamas grįžtamasis ryšys apie jų gebėjimą, pavyzdžiui, kalbėti apie perskaitytą knygą, vadovauti grupės diskusijai, mandagiai bendrauti grupėje, aiškintis su draugais, kaip atlikti užduotį ir pan. Kitaip tariant – tai būtų mediacijos *proceso* vertinimas, kuris leistų mokiniui suprasti, kas jo kalbinėje veikloje tobulintina, o ką jam sekasi atlikti puikiai. Kitaip tariant, mokiniai atliktų užduotis, mokytojas stebėtų jų darbą ir fiksuotų mokinio pažangą. Tuo tarpu mediacijos *produkto* – perskaityto teksto atpasakojimas, santraukos parašymas, išverstas tekstas, grafike pateiktų statistinių duomenų apibendrinimas – vertinimas gali būti grindžiamas įprastais atvirųjų užduočių vertinimo kriterijais ir produkuojamos kalbos požymiais, kurie pristatomi kitame Gairių skyriuje. Tokios užduotys tiktų ir apibendrinamajam vertinimui.

Užduotis: integruota mediacijos ir rašymo užduotis.

Tema: nuomonė apie grožinį kūrinį / filmą.

Tikslas: lavinti gebėjimą raštu tinkamu stiliumi reikšti savo nuomonę ir ją pagrįsti argumentais.

Patarimai mokytojui: prieš užduotį mokytojas primena mokiniams frazes, tinkamas nuomonės raiškai. Aptariami ir teigiamą, ir neigiamą vertinimą reiškiantys pasakymų, pavyzdžiui, *man (ne)patinka, (ne)pritariu, nenorėčiau sutikti, tikrai žinau, kartais gali susidaryti įspūdis, akivaizdu, žinoma, aišku, kad* ir pan. Taip pat su mokiniais galima aptarti ir tokią leksiką, kurią mokiniai jau moka ir kuri bus reikalinga nuomonės apie knygą raiškai, pavyzdžiui, *rašytoja(s), knygos pavadinimas, pagrindinis veikėjas, romanas, knygos skyrius, siužetas* ir pan. Mokiniais patariama rašant nepamiršti apie pastraipos struktūrą, kuri galėtų būti tokia: pirmasis ar antrasis sakinyš išreiškia nuostatą ar nuomonę, toliau dėstomi argumentai, pateikiami paremiamieji pavyzdžiai, detalės, ir pabaigoje, nors ir nebūtina, bet patartina pateikti išvadą ar apibendrinimą. Mokiniais primenama, kad nėra neteisingų nuomonių, todėl jie gali rinktis ir vienokią, ir kitokią poziciją. Užduotyje (žr. žemiau) įvardijamas adresatas (klasės draugai), taip pat netiesiogiai nurodomas teksto žanras (internetinis komentaras kokiam nors klasės forume) – visa tai reikalauja neformalaus, bet mandagaus viešumai tinkančio registro, o tai yra B1 lygiui būdinga komunikacinė situacija. Užduoties apimtis žodžiais – apytikrė, mokytojas gali užduotį ir pasunkinti, prašydamas parašyti daugiau. Jeigu užduotis nėra skirta vertinimui, o naudojama mokymo tikslu, reikiamą žodyną ir frazes mokytojas gali užrašyti lentoje, kad mokiniai galėtų jais remtis ir pratintusi aktyviai vartoti savo raiškoje.

Užduotis

Įsivaizduok, kad internete tarp klasiokų kilo ginčas, kas yra smagiau: skaityti knygą apie Harį Poterį ar žiūrėti filmą? O ką tu manai? Parašyk savo komentarą klasės draugams. Rašydamas pateik bent du argumentus (abu už filmo žiūrėjimą / knygos skaitymą arba skirtingus). (Apie 80 žodžių)

Vertinimas

Kriterijų svoris vertinimo lentelėje gali būti keičiamas pagal poreikius ir ugdymo tikslus. Čia siūloma daugiausia (5 taškus iš 10) skirti kalbos ištekliams; 3 taškai skiriami turiniui ir 2 taškai – struktūrai. Struktūrai galima taškų ir neskirti, jeigu mokiniai jau yra išmokę kurti aiškios struktūros pastraipas ir mokytojas norėtų daugiau svorio ir dėmesio skirti minčių įvairovei ar kalbinės raiškos kokybei.

Kriterijus	Taškai	Aptartis
Turinys	3 taškai	3 tšk.: suprantamai išreikšta nuomonė; pateikti du argumentai, juos bandoma pagrįsti. 2 tšk.: suprantamai išreikšta nuomonė, tačiau pateiktas vienas pagrindžiantis argumentas. 1 tšk.: bandoma išdėstyti nuomonę, argumentai ne visada tinkami. 0 tšk.: neįmanoma suprasti mokinio nuomonės, argumentai netinkami.
Struktūra	2 taškai	2 tšk.: aiškios struktūros pastraipa; bandoma sieti sakinius. 1 tšk.: kai kurie sakiniai nesusieti, loginė seka ne visada aiški.

		0 tšk.: rašoma padrikais nesusietais sakiniais.
Kalbos ištekliai	5 taškai	<p>5 tšk.: žodyno mokama užtektinai, kad pavyktų pakankamai tiksliai išdėstyti savo nuomonę; vartojamos tiek paprastos, tiek sudėtingesnės leksinės ir gramatinės struktūros: pasitaiko klaidų, ypač vartojant sudėtingesnes struktūras, bet visuomet aišku, kas norėta pasakyti; nuosekliai laikomasi užduotį atitinkančio registro.</p> <p>4 tšk.: dalis atlikties atitinka 5 tšk., kita dalis – 3 tšk. aptartis.</p> <p>3 tšk.: žodyno pakanka nuomonei reikšti bendrais bruožais, tačiau jo kartais trūksta detalėms apibūdinti; vyrauja paprastos leksinės ir gramatinės struktūros, bet pasitaiko ir viena kita sudėtingesnė struktūra ar retesnis žodis; pasitaiko klaidų vartojant tiek sudėtingesnes, tiek paprastesnes struktūras, bet visuomet aišku, kas norėta pasakyti; bandoma laikytis užduotį atitinkančio registro.</p> <p>2 tšk.: dalis atlikties atitinka 3 tšk., kita dalis – 1 tšk. aptartis.</p> <p>1 tšk.: žodynas ribotas; vartojamos tik paprastos leksinės ir gramatinės struktūros; daroma daug įvairių klaidų, bet iš esmės mintis suprasti galima; registro nepaisoma.</p> <p>0 tšk.: žodyną sudaro pavieniai pagrindiniai žodžiai ir frazės, jų nepakanka savo nuomonei išdėstyti; vartojamos tik paprastos struktūros ir bendros frazės, jos dažnai kartojasi; daroma daug klaidų, dėl kurių mintys beveik nesuprantamos; registro nepaisoma.</p>

Užduotis: integruotas grafinių duomenų apibendrinimas ir sakytinė raiška (kalbėjimas) arba rašytinė raiška (rašymas).

Tema: grafiškai pateiktų kiekybinių duomenų aprašymas.

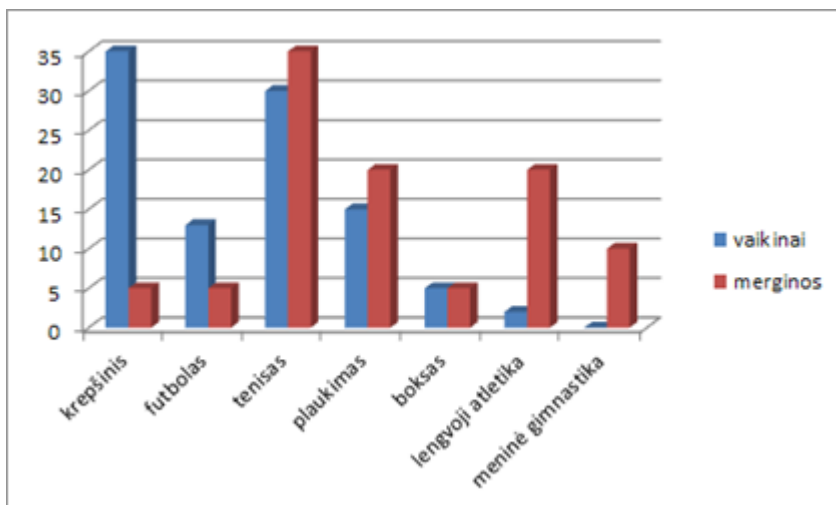
Tikslas: lavinti gebėjimą perteikti grafinę informaciją žodžiu apibūdinant grafike pateiktus statistinius duomenis.

Patarimai mokytojui: mokiniai mokosi apibūdinti grafike pateiktus duomenis. Užduotis gali būti atliekama raštu (kaip namų darbas) arba žodžiu klasėje. Atsižvelgiant į situaciją, mokinių gali būti prašoma sukurti rišlų duomenų aprašymą arba spontaniškai kalbėti žiūrint į grafiką. Bet kuriuo atveju tokia užduotis yra gyvenimiška, atitinkanti B1–B2 lygių gebėjimus. B2 lygio mokinys galėtų susidoroti ir su tokių duomenų apibūdinimu, kurie nebūtinai jam žinomi iš asmeninės patirties. Klausimai po grafiku pateikti didėjančio sudėtingumo seka: pirmasis prašo apibūdinti tai, kas matyti iš grafiko. Antrasis klausimas skatina kalbėti apie savo patirtį ir pomėgius, trečiasis orientuojamas į hipotetinius ar abstraktesnius dalykus, mokinys gali parodyti, kaip geba svarstyti apie galimybes ir tuo pačiu vartoti retesnę leksiką ar sudėtingesnes gramatines formas. Po užduotimi pateikiama vertinimo lentelė, pritaikyta žodinės mokinio atlikties vertinimui. Kaip matyti iš vertinimo lentelės, teksto struktūros kriterijus, tinkamas rašytinėms atliktims, kalbėjimo užduotyse gali būti įvardijamas kaip kalbėjimo rišlumas ar sklandumas, nes spontaninė kalbinė raiška nebūtinai yra taip aiškiai struktūruota, koks būtų iš anksto parengtas pasisakymas nurodyta tema.

Užduotis

Pasižiūrėk į grafike pateiktus duomenis ir atsakyk į pateiktus klausimus.

Populiariausias sporto rūšys tarp 10–13 metų moksleivių (procentais iš visų apklaustųjų).

1. Kuo skiriasi merginų ir vaikinų pomėgiai pagal sporto rūšis? Kuo jie panašūs?
2. Kokios sporto rūšys tau labiausiai patinka? Kokią norėtum išbandyti?
3. Kokia yra sporto nauda? Ar sportas yra verslas, ar sveikas gyvenimo būdas? (Antrasis vyresniems mokiniams tinkamas klausimas.)

Kalbėjimo atlikties vertinimo lentelė

Kriterijus	Taškai	Aptartis
Turinys (išsamumas, aprėptis)	3 taškai	3 tšk.: turinys išsamus: aptariami grafiniai duomenys, atsakoma į visus klausimus, pateikiama pavyzdžių. 2 tšk.: turinys gana išsamus: aptariami grafiniai duomenys, atsakoma į beveik visus klausimus, stengiamasi pateikti pavyzdžių. 1 tšk.: aptariami pagrindiniai grafiniai duomenys, atsakoma į dalį klausimų, kartais nukrypstama nuo pagrindinės temos. 0 tšk.: kalbant kartojama užduoties leksika, atsakymai į klausimus glausti ir apibendrinti.
Kalbėjimo sklandumas ir rišlumas	2 taškai	2 tšk.: kalbama spontaniškai, natūraliu tempu; veiksmingai vartojama teksto siejimo žodžių, parodomos sąsajos tarp minčių. 1 tšk.: kalbama gana tolygiu tempu, ilgesnių pauzių pasitaiko retai; ilgiau kalbant mintis gali šokinėti, trūkinėja nuoseklus dėstymas; teksto siejimo žodžių vartojama ribota, ne visada sėkmingai.

		0 tšk.: kalbama pakankamai laisvai, tačiau tempas lėtėja, kai trūksta reikiamo žodžio, girdima daugiau pauzių; teksto siejimo žodžiai nuolatos pasikartoja.
Kalbos ištekliai	5 taškai	<p>5 tšk.: žodynas pakankamai platus: mintys reiškiamos aiškiai ir taip, kad beveik nepastebima, jog kalbėjimas yra ribojamas kalbinių išteklių; klaidų, kurios sukeltų nesupratimų, nedaroma; klystama vartojant tik sudėtingesnes konstrukcijas, o suklydus dažniausiai pasitaisoma; tartis ir intonacija aiški, kalbos tempas ir ritmas natūralus, tinkamai dedami loginiai kirčiai siekiant efektyviau perteikti savo mintis.</p> <p>4 tšk.: dalis atlikties atitinka 5 tšk., kita dalis – 3 tšk. aptartis.</p> <p>3 tšk.: žodynas gana platus, nors mintys ne visada formuluojamos įvairiai; retesnė leksika ir sudėtingos gramatinės struktūros vartojamos rečiau, o dėl žodyno spragų kartais akivaizdžiai sudvejojama, perfrazuojama ar pasikartojama; tartis ir intonacija aiški ir natūrali.</p> <p>2 tšk.: dalis atlikties atitinka 3 tšk., kita dalis – 1 tšk. aptartis.</p> <p>1 tšk.: žodynas nepakankamai platus, vartojama pagrindinė leksika ir gramatinės struktūros; mintys ne visada formuluojamos įvairiai, o dėl žodyno spragų kartais akivaizdžiai sudvejojama ar perfrazuojama, ar pasikartojama, tačiau tai reikalauja didelių pastangų; nepaisant akcento, tartis yra pakankamai gera, kad būtų aišku, kas norima pasakyti, bet pašnekovas kartais turi paprašyti pakartoti.</p> <p>0 tšk.: atliktis nesiekia B2 lygio kokybinių požymių.</p>

BEKM skalės

Mediacijos gebėjimai apibūdinami tokiomis aiškinamosiomis skalėmis BEKM (BEKM 2020: 91-116):

- Bendroji mediacija
- Tikslinės informacijos perteikimas (žodžiu ir raštu)
- Grafikų, diagramų ir kt. duomenų aiškinimas (žodžiu ir raštu)
- Darbas su tekstais (žodžiu ir raštu)
- Rašytinio teksto vertimas (žodžiu ir raštu)
- Konspektavimas (paskaitose, seminaruose, susirinkimuose ir pan.)
- Nuomonės apie meninius tekstus (iš jų – ir grožinius) raiška
- Meninių tekstų (iš jų – ir grožinių) analizė ir kritika
- Bendradarbiavimas grupėje
- Vadovavimas grupės darbui
- Daugiakultūrinės aplinkos sukūrimas
- Tarpininkavimas neoficialiose situacijose (su draugais ar kolegomis)
- Komunikacijos užtikrinimas jautriose situacijose ir kilus nesutarimams

Mediacijos strategijos apibūdinamos tokiomis aiškinamosiomis BEKM (BEKM 2020: 117-122) skalėmis:

- Naujų sąvokų aiškinimas remiantis turimomis žiniomis
- Naujų sąvokų aiškinimas adaptuojant raišką
- Naujų sąvokų aiškinimas skaidant sudėtingą informaciją
- Teksto paprastinimas plačiau išskleidžiant sudėtingas sąvokas
- Teksto paprastinimas paliekant tik esminius dalykus

VII. Lingvistinė kompetencija

Lingvistinė kompetencija – žinios ir gebėjimai naudotis kalbiniais ištekliais, apimančiais žodyną, gramatiką, tartį ir rašybą. BEKM pabrėžiama, kad mokinio lingvistinės kompetencijos ugdymas yra esminis kalbos mokymo(si) ir vertinimo aspektas (BEKM 2008: 195). Lingvistinę kompetenciją sudaro šios kompetencijos: leksinė, gramatinė, semantinė, fonologinė, ortografinė, ortoepinė.

Leksinė kompetencija - žinios ir gebėjimai vartoti žodyną. Žodyno aprėptis, jo vartojimas yra pagrindiniai kalbos įsisavinimo parametrai. Jie iliustruojami BEKM skalėje (BEKM 2008: 150). Kuo platesnis mokinių žodynas, tuo lengviau įgyti mokomųjų dalykų žinias.

Ugdymo procesui parenkant mokomą leksiką, siūloma laikytis tokių atrankos principų (BEKM 2008: 197):

- atrinkti svarbiausius žodžius ir posakius: a) iš teminių sričių tuos, kurių reikia mokinio poreikius atitinkančioms komunikacinėms užduotims atlikti, b) kuriais reiškiami kultūriniai skirtumai ir / ar reikšmingos vertybės bei įsitikinimai;
- rinktis dažniausiai vartojamus žodžius iš bendrojo žodyno ar iš siauresnių temų;
- atrinkti sakytinius ir rašytinius (autentiškus) tekstus ir mokyti juose esamų žodžių;
- plėsti žodyną natūraliai, kai mokinyas atlieka komunikacines užduotis.

Svarbu, kad plėsdami žodyno apimtį mokiniai palaipsniui įsisavintų ir 1) dažnai vartojamas sąvokas, ir 2) mokymuisi visų dalykų reikalingus tarpdisciplininius terminus (pavyzdžiui, tokius žodžius, kaip procesas, projektas ir pan.) bei 3) specifinius mokomųjų dalykų terminus.

Leksikos ištekliai gausinami įsisavinant pavienius žodžius ir pastoviuosius junginius, kurie mokomi kaip leksiniai vienetai (pavyzdžiui, pasakymai ‘laba diena’, ‘kaip gyveni?’, frazeologizmai, palyginimai ir pan.). Išmokti naujų žodžių ir juos prisiminti mokoma per visas kalbinės veiklos sritis (receptiją, produkavimą, sąveiką, mediaciją) kiek įmanoma plačiau įtraukiant juos į aktyvią vartoseną.

Gramatinė kompetencija – gramatikos išteklių išmanymas ir gebėjimai jais naudotis komunikacinėse veiklose. Laikantis komunikacinės mokymo priegigos, gramatikos mokymas nėra tikslas, o reikšmės suvokimo ir perteikimo būdas, todėl jos mokoma praktiškai per komunikacijos veiklas. Lietuvių kalbos pagal kalbos mokėjimo lygius (A1–B2) bendrojoje programoje yra apibrėžta, kokių gramatinių (morfologijos bei sintaksės) elementų, kategorijų, klasių reikėtų išmokyti mokant pagal konkretų kalbos mokėjimo lygį. BEKM gramatinės kompetencijos gebėjimai pagal kalbos mokėjimo lygius iliustruojami gramatikos taisyklingumo skalėje (BEKM 2008: 152).

Semantinė kompetencija suprantama kaip mokinio gebėjimas suvokti ir kurti reikšmes (BEKM 2008: 154). Jai priskiriami gebėjimai parinkti norimai išreikšti minčiai tinkamą raišką, skirti, pavyzdžiui, sinonimus, antonimus, dalį ir visumą reiškiančius žodžius ir pan.

Fonologinė kompetencija apima tarties gebėjimus, t. y., suprasti ir ištarti kalbos garsus bei intonuoti. Fonetinio taisyklingumo gebėjimai pagal kalbos lygius iliustruojami tarties ir intonacijos skalėje (BEKM 2008: 156).

Ortografinė kompetencija - žinios ir gebėjimai suprasti ir produkuoti rašytinę kalbą. Ugdymiesi šią kompetenciją mokiniai mokosi rašybos ir skyrybos. Rašybos gebėjimų raida pagal kalbos lygius pateikiama BEKM skalėje (BEKM 2008: 157).

Ortoepinė kompetencija - gebėjimas žodžiu ištartį žodžius pagal jų rašytinę formą.

Be lingvistinių kompetencijų, kalbos išteklių ugdymas apima ir sociolingvistines bei pragmatines kompetencijas. **Sociolingvistinės** kompetencijos pasireiškia tuomet, kai mokinys geba parinkti tinkamus socialinių santykių žymiklius, situacijai tinkamą mandagumo raišką, atpažįsta pasakymus, nurodančius kalbančiojo tarnę ar profesiją (BEKM 2008: 162). Tuo tarpu **pragmatinės** kompetencijos apibūdina mokinio gebėjimą kurti tam tikros struktūros diskursą, nuosekliai plėtoti temą, parinkti stilių ar raiškos tikslumą (BEKM 2008: 165–166).

VIII. Mokymosi pasiekimų vertinimas

Kalbos gebėjimų vertinimo užduočių sudarymas

Kalbos gebėjimų vertinimo praktika reikalauja pasiekimų tikrinimo užduočių pateikti konkrečiame komunikavimo kontekste, kuris susietų mokymosi ar vertinimo situaciją su kalbos vartojimu įvairiose kitose srityse. Viena vertus, toks yra BEKM veiksminės prieigos reikalavimas. Kita vertus, taip mokymo(si) procesas įgyja daugiau sąsajų su realybe, įtvirtinama nuostata, jog mokomasi ne tik pamokai, bet gyvenimui. Pavyzdžiui, užduotyje nepakanka nurodyti „Perskaitykite tekstą ir atsakykite į klausimus“; komunikavimo kontekstą derėtų konkretizuoti ir užduočių formuluoti, pavyzdžiui, taip: „Mokyklos tinklalapyje paskelbtas skelbimas apie sporto varžybas. Perskaitykite skelbimą ir atsakykite į klausimus apie varžybas.“ Taip suformulavus užduočių mokiniai supranta, kokiomis aplinkybėmis ir koku tikslu ar dėl kokių priežasčių tokį tekstą jie skaitytų realiame gyvenime. Būtent tokia kontekstinė informacija leidžia susieti užduočių su vienu ar kitu BEKM pasiekimų lygiu, nes lygių prieskyra pirmiausia grindžiama sociolingvistiniais kontekstais, kuriuose komunikuoja skirtingų lygių kalbos vartotojai.

Užduotims siūloma naudoti autentiškus tekstus, nes taip didinamas užduočių tikroviškumas, mažėja riba tarp „mokyklinio“ ir realaus gyvenimo konteksto. Žemesniųjų lygių (A1, A2, B1) užduotims parenkami tekstai gali būti trumpinami ar adaptuojami. Tačiau labiausiai užduoties sunkumą lemia ne pavienių žodžių sudėtingumas, o tai, ką mokinys turi atlikti užduotimi. Jeigu tikrinamas gebėjimas suprasti teksto pagrindines mintis, jame gali likti ir daugiau mokiniui nesuprantamos leksikos, nes stengdamasis suprasti esmę jis nebūtinai turi remtis detaliojo supratimo gebėjimais. Be to, receptijos užduotimis gali būti tikrinamas ir ugdomas mokinių gebėjimas nuspėti nežinomų žodžių reikšmę iš konteksto, tad tekstų adaptavimas paprastinant originaliąją raišką turėtų būti minimalus, paliekant galimybę ugdytis ir šį gebėjimą.

Pasiekimų patikrinimo užduočių tipai

Mokinių pasiekimų patikrinimai sudaromi iš uždarojo, pusiau atvirojo ir atvirojo tipo užduočių. Uždarojo tipo užduotys, kuriose mokinys turi parinkti vieną atsakymą iš kelių pateiktų, pažymėti, kuris teiginys atitinka tekstą ir t.t., vertinamos pagal tai, ar mokinys parinko teisingą atsakymą, nurodytą atsakymų lape ar vertinimo instrukcijoje. Vertinant pusiau atvirojo tipo užduotis, kuriose mokinys turi įrašyti vieną ar keletą žodžių į tekstą, mokytojas turi atsižvelgti į tai, jog žemesniųjų lygių kalbos vartotojai, kaip tai aprašyta BEKM, daro įvairių žodžių rašybos klaidų, todėl mažinti vertinimą už tokias klaidas pusiau atvirojo tipo užduotyse būtų neteisinga. Siūloma tokiose užduotyse teisingais atsakymais laikyti žodžius, užrašytus su rašybos klaidomis, jeigu tos klaidos netrukdo suprasti minties, žodis yra atpažįstamas, nors ir parašytas, pavyzdžiui, be diakritinių ženklų ar nosinė prirašyta netinkamai raidei. Vertinant aukštesniojo lygio mokinių darbus, pavyzdžiui, B1 ar B2, mokytojas savo nuožiūra gali ir neįskaityti tokių netaisyklingai parašytų žodžių, jeigu vieno ar kito žodžio rašyba buvo specifinis ugdymo proceso tikslas ar žodis yra itin dažnos vartosenos ir todėl aukštesniojo lygio mokinyje, mokytojo manymu, jau turėtų mokėti užrašyti jį taisyklingai.

Atvirojo tipo pasiekimų vertinimo užduotys yra tokios užduotys, kuriomis tikrinami raiškos, sąveikos ir mediacijos gebėjimai, kai mokiniai tiesiogiai demonstruoja savo gebėjimus kalbėti ar rašyti. Atvirųjų užduočių vertinimo kriterijai kur kas platesne apimtimi negu uždarnosios ar pusiau atviros užduotys gali apibūdinti kompetencijų pasiekimus (pavyzdžiui, kūrybiškumą, gebėjimą surinkti informaciją, planuoti laiką ir laiku atlikti užduotį, laikytis nurodytų reikalavimų, aptarti skirtingų tradicijų ar kultūrų nuostatas vienu ar kitu klausimu ir t.t.) ir kalbinius teksto kokybės kriterijus, t. y. turinį, teksto struktūrą ir kalbinę raišką. Formuojamasis vertinimas leidžia mokytojui lanksčiai derinti vertinimo kriterijus, nuolat informuoti mokinį ir jo tėvus apie daromą pažangą ir skatinti jį mokytis lietuvių kalbos. Priklausomai nuo kalbos gebėjimų lygio, vertinimo tikslo, užduoties tipo ir kitų konkrečių ugdymo situacijos aplinkybių (kodėl skiriama užduotis, kur ji atliekama – klasėje ar namuose, savarankiškas ar mokinių grupės darbas), mokytojas savo nuožiūra pasirenka vertinimo kriterijų svorį, atsižvelgdamas į ugdymo proceso etapą ir konkrečius pasiekimų tikrinimo tikslus.

Atvirųjų užduočių vertinimo kriterijai

Kalbėjimo ar rašymo užduotys vertinamos pagal kalbinius kriterijus, kurių svorį mokytojas pritaiko konkrečiai užduočiai pagal ugdymo proceso poreikį. Skiriami trys bendrieji atvirųjų užduočių vertinimo kriterijai:

- **Turinys:** komunikacinio tikslo pasiekimas, atsakymas į užduotyje pateiktą klausimą, temos supratimas, pavyzdžiui, trumpas prisistatymas žodžiu, pasakojimas apie atostogas, literatūros kūrinio personažo aptarimas, savo pozicijos ar nuomonės išdėstymas, argumentų originalumas, tinkamumas arba, jeigu to siekiama, atitiktis tradicijai, faktinių duomenų teikimas, kitų autorių nuomonių perteikimas, skirtingų požiūrių gretinimas ir pan.
- **Teksto struktūra:** junglumas ir rišlumas sakinio, pastraipos ar teksto lygmeniu, minčių siejimo priemonių vartojimas, argumentavimo logikos nuoseklumas (chronologinė seka, argumentų „už“ ir „prieš“ pateikimas, gretinimas ir pan.).
- **Kalbiniai ištekliai:** leksinės ir gramatinės raiškos turtingumas, tinkamumas sociolingvistinei situacijai, rašyba ir skyryba, vartosenos taisyklingumas.

Vertinant atvirųjų užduočių atliktis paranku remtis BEKM pateiktais sakytinės ir rašytinės kalbos požymiais skirtingiems kalbos mokėjimo lygiams.

Sakytinės ir rašytinės lietuvių kalbos kokybiniai požymiai

Formuluojant atvirųjų užduočių vertinimo kriterijų aptartis remiamasi toliau pateikiamais kokybiniais sakytinės ir rašytinės kalbos požymiais (BEKM 2020). Čia pateiktos požymių aptartys gali būti konkretinamos, tačiau siekiant išlaikyti sąsajas su BEKM, sukonkretintos aptartys neturėtų nutolti nuo BEKM aptarčių.

A1 lygio kalbos vartojimo kokybiniai požymiai

A1 lygio **sakytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Aprėptis. Pasako paprastus pavienius žodžius ir vieną kitą išmoktą frazę; kalba apie save; pavieniais žodžiais kalba apie patirtas konkrečias situacijas; kalbėdamas žinutę perteikia gestais, kūno kalba, kitų kalbų žodžiais.

Taisyklingumas. Kalbėdamas vartoja keletą paprastų įsimintų gramatinių konstrukcijų; kalba paprastais trumpais sakiniais.

Sklandumas. Atkartoja labai trumpus, pavienius, dažniausiai stereotipinius posakius-formules; stengdamasis prisiminti kokį nors žodį ar frazę daro daug pauzių.

Sąveika. Dalyvauja paprastame pokalbyje padedamas pašnekovo, kuris, kad vyktų sąveika, gali pakartoti, kalbėti lėčiau, perfrazuoti; paklausia asmeninės informacijos ir pats atsako į tokius klausimus.

Rišlumas. Vartoja pamatinius jungiklius „ir“, „po to“, „tada“; susieja žodžius ar jų grupes į labai paprastą linijinę seką.

Fonetika. Suprantamai ištaria tik keletą garsų; taisyklingai kirčiuoja tik paprastus, įsimintus žodžius ar pasakymus; lietuvių kalbą mokantys pašnekovai tik pasistengę gali suprasti tariamus žodžius ir frazes.

A1 lygio **rašytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Komunikacinio tikslo pasiekimas. Parašo paprastas, pavienes frazes, sakinius; rašant ilgesnį tekstą pasitaiko tokių minties trūkių, kurie tekstą daro labai sunkiai ar visai nesuprantamą.

Aprėptis. Labai elementarūs žodžių ir paprastų frazių ištekčiai; žodyno pakanka užrašyti asmeninę informaciją ir įvardyti tam tikras konkrečias situacijas.

Rišlumas. Vartoja pamatinius jungiklius „ir“, „po to“, „tada“; susieja žodžius ar jų grupes į labai paprastą linijinę seką.

Taisyklingumas. Ribotai pavartoja keletą paprastų įsimintų gramatinių konstrukcijų; rašo trumpais paprastos struktūros sakiniais; daro klaidų, kurios gali tapti nesusipratimų priežastimi.

Apibūdinimas. Produkuoja paprastas frazes, sakinius apie save ir įsivaizduojamus asmenis; parašo apie tai, kur gyvena, ką veikia ir pan.

A2 lygio kalbos vartojimo kokybiniai požymiai

A2 lygio **sakytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Aprėptis. Vartoja elementarios struktūros sakinius; vartoja įsimintas frazes, žodžių grupes ar posakius-formules; ribotai suteikia įprastose kasdienėse situacijose reikalingą informaciją.

Taisyklingumas. Kalbėdamas taisyklingai vartoja kai kurias paprastas gramatines konstrukcijas; sistemingai daro elementarių klaidų.

Sklandumas. Kalba taip, kad būtų suprastas; mintis reiškia labai trumpais pasakymais; kalboje girdėti pauzių, nebaigtų sakinių, bandymų surasti tinkamesnę raišką.

Sąveika. Užduoda klausimus ir į juos atsako, reaguoja į paprastus teiginius; parodo, kad pokalbį seka, tačiau supranta per mažai, kad savarankiškai prisidėtų prie jo plėtotės.

Rišlumas. Žodžių grupėms susieti vartoja paprastus jungiklius, tokius kaip „ir“, „kad“, „bet“, „o“, „nes“, „todėl kad“.

Fonetika: tarimas gana aiškus, kad būtų suprantamas ir kitiems, tačiau pašnekovams kartkartėmis tenka prašyti pakartoti; stipri kitų kalbų įtaka kirčiavimui, ritmui ir intonacijai gali trukdyti suprasti produkuojamą kalbą, todėl pokalbio sėkmė priklauso nuo pašnekovų bendradarbiavimo; atskirus įsimintus žodžius taria aiškiai.

A2 lygio **rašytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Komunikacinio tikslo pasiekimas: parašo paprastų frazių, sakinių sekas, susietas pačiais paprasčiausiais jungikliais; ilgesniuose tekstuose gali pasitaikyti ir minties trūkių, kurie tekstą daro sunkiai suprantamą.

Aprėptis. Rašydamas vartoja elementarios struktūros sakinius, įsimintas frazes, pastoviuosius junginius, posakius-formules; geba perteikti kasdienėse situacijose reikalingą ribotą informaciją.

Rišlumas. Žodžių grupėms susieti vartoja tokius paprastus jungiklius kaip „ir“, „kad“, „bet“, „o“, „nes“.

Taisyklingumas. Paprastas dažniausias konstrukcijas vartoja taisyklingai; sistemingai daro elementarių klaidų; kartais klaidos gali tapti nesusipratimų priežastimi.

Apibūdinimas. Labai trumpai, elementariai aprašo praeities įvykius, veiklas ar asmenines patirtis; parašo trumpas, paprastas įsivaizduojamų asmenų biografijas, sueiluoja paprastus tekstus apie žmones.

B1 lygio kalbos vartojimo kokybiniai požymiai

B1 lygio **sakytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Aprėptis. Kalbiniai ištekčiai leidžia reikšti mintis tokiomis temomis kaip šeima, bendravimas, pomėgiai ir interesai, patirtys, mokykla, mokymasis, kultūrinis gyvenimas, kelionės ir aktualijos; kartais gali kalbėti nelabai užtikrintai, perfrazuoja ieškodamas tinkamo žodžio.

Taisyklingumas. Palyginti taisyklingai vartoja įsimintus posakius-formules ir konstrukcijas, įprastas nuspėjamosiose situacijose.

Sklandumas. Kalba palyginti suprantamai; ilgesnėse laisvos raiškos atkarpose pasitaiko akivaizdžių pauzių, kol parenkama tam tikra gramatinė ar leksinė raiška ar bandoma pasitaisyti.

Sąveika. Pradeda, palaiko ir užbaigia paprastą asmeninį pokalbį apie pažįstamus dalykus ar jų dominančiomis temomis; pakartoja bent dalį to, ką pasakė kiti, ir taip patvirtina, kad suprato.

Rišlumas. Susieja keletą trumpų, pavienių, paprastų diskurso atkarpų į rišlią linijinę seką.

Fonetika. Tarimas dažniausiai suprantamas; ir visas pasakymas, ir atskiri žodžiai intonuojami bei kirčiuojami beveik taisyklingai; akcentui dažniausiai įtakos turi kita (-os) kalba (-os), kuria (-iomis) jis kalba.

B1 lygio **rašytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Komunikacinio tikslo pasiekimas: parašo paprastus rišlius tekstus žinomomis temomis iš savo interesų srities susiedamas keletą pavienių elementų į linijinę seką; produkuojami tekstai yra suprantami, tačiau juose pasitaiko ir neaiškių vietų, kurias skaitant būna sunku iki galo suprasti.

Aprėptis. Kalbiniai ištekčiai leidžia, nors ir nelabai užtikrintai, reikšti mintis tokiomis temomis kaip šeima, pomėgiai ir interesai, darbas, kelionės ir aktualijos.

Rišlumas. Susieja keletą trumpų pavienių teksto atkarpų į rišlų linijinį tekstą.

Taisyklingumas. Palyginti taisyklingai vartoja įsimintus, kasdienėse situacijose įprastus posakius-formules ir konstrukcijas; retkarčiais daro klaidas, kurias, jei kontekstas yra žinomas, dažniausiai galima teisingai interpretuoti.

Apibūdinimas. Rašydamas apie savo patirtį paprastame rišliame tekste apibūdina savo jausmus bei reakcijas aprašo tikrą ar įsivaizduojamą įvykį, neseniai įvykusių išvyką ir pan.; raštu papasakoja istoriją; paprastai, bet išsamiai aprašo žinomus dalykus iš savo interesų srities.

Argumentavimas. Rašo trumpus, paprastus rašinius (esė) jį dominančiomis temomis; raštu parengia pakankamai patikimas sukauptos faktinės informacijos santraukas ar pranešimus (ataskaitas); parašo labai trumpus, įprastos formos pranešimus (ataskaitas), kuriuose pristatoma kasdienė faktinė informacija ir nurodoma, kokių veiksmų derėtų imtis; raštu išdėsto savo požiūrį kasdienio ar nekasdienio gyvenimo temomis iš savo interesų srities.

B2 lygio kalbos vartojimo kokybiniai požymiai

B2 lygio **sakytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Aprėptis. Aiškiai apibūdina ir išreiškia savo nuomonę daugeliu bendrojo pobūdžio klausimų; turi pakankamai kalbinių išteklių; neparodo, kad pritrūko žodžių; vartoja vieną kitą sudėtinės struktūros sakinį.

Taisyklingumas. Kalba palyginti taisyklingai; pasitaikančios klaidos nesukelia nesusipratimų; padaręs klaidą dažniausiai pasitaiso.

Sklandumas (laisvumas). Kalba palyginti ilgomis atkarpomis; išlaiko įprastą vienodą tempą; kartais pasitaiko dvejonų ar pauzių, kai ieško tinkamos konstrukcijos; nedaro ilgų pauzių.

Sąveika. Pradedą pokalbį; tinkamu metu perima žodį; geba užbaigti pokalbį; kartais pasisako pernelyg tiesmukai; įsitraukia į diskusiją pažįstama tema; parodo, kad supranta pašnekovus; kviečia kitus įsitraukti į diskusiją.

Rišlumas. Siedamas savo pasakymus vartoja įvairių jungiklių; ilgesniuose pasisakymuose gali pasitaikyti minties trūkių.

Fonetika. Parenka tinkamą intonaciją; taisyklingai kirčiuoja ir aiškiai artikuliuoja atskirus garsus; gimtosios kalbos akcentas girdimas, tačiau jo įtaka supratimui nereikšminga arba jos nėra.

B2 lygio **rašytinės kalbos** kokybiniai požymiai:

Komunikacinio tikslo pasiekimas: parašo aiškius, išsamius tekstus; rašo įvairiomis temomis iš savo interesų srities; apibendrina iš įvairių šaltinių surinktą informaciją; vertina iš įvairių šaltinių surinktą informaciją; skiria oficialų ir pusiau oficialų stilių/registrą, nors kartais vartoja pasirinktam registrai ne visiškai priimtina raišką.

Aprėptis. Turi pakankamai kalbinių išteklių, kad aiškiai apibūdintų pažįstamus dalykus; turi pakankamai kalbinių išteklių, kad išreikštų savo nuomonę daugeliu bendrojo pobūdžio klausimų; rašydamas vartoja sudėtinės struktūros sakinių; vis dėlto kalbai trūksta ekspresyvumo ir idiomatiškumo; sudėtingesnės raiškos formas vartoja nenatūraliai.

Rišlumas. Rašydamas vartoja palyginti nemažai jungiklių; sakinius sieja į aiškų, rišlų tekstą; ilgesniame tekste gali pasitaikyti minties trūkių.

Taisyklingumas. Rašydamas kalbą vartoja palyginti taisyklingai; pasitaikančios klaidos nesukelia nesusipratimų.

Apibūdinimas. Parašo aiškius ir išsamius tikrų ir įsivaizduojamų įvykių bei patirčių aprašymus; rišliai susieja savo mintis laikydamasis nusistovėjusių žanro reikalavimų; parašo aiškius, išsamius aprašymus įvairiomis temomis iš savo interesų srities; raštu apžvelgia filmą, knygą ar pjesę.

Argumentavimas. Parašo rašinius (esė) ar ataskaitas (pranešimus), kuriuose pateikiama argumentų „už“ ir / ar „prieš“ tam tikrą požiūrį ar nuostatą; parašo rašinius (esė) ar ataskaitas (pranešimus), kuriuose paaiškinami įvairių pasirinkimų privalumai bei trūkumai; apibendrina informaciją ir argumentus iš įvairių šaltinių; plėtoja argumentaciją; tinkamai išryškina svarbius aspektus ir reikšmingas detales; įvertina įvairias idėjas ar problemos sprendimo būdus.

Literatūra

- Blažienė, A. 2015. Dvikalbių vaikų rišliojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė. *Taikomoji kalbotyra* 7: 1–25. doi: 10.15388/TK.2015.17492.
- Cooper, R., M. Lavery & M. Rinvoldi. 1996. *Video*. Oxford: Oxford University Press.
- BEKM 2020 – Council of Europe. 2020. *Common European Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Prieiga: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>, žiūrėta 2022-07-26.
- BEKM 2008 – Europos Taryba. 2008. *Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys*. Vilnius: Firidas.
- Harmer, J. 2001. *The Practice of English Language Teaching*. 3rd ed. Harlow: Longman.
- Juknevičienė, R. 2021. BEKM praplėta – nauji iššūkiai, naujos galimybės, *Miteinander*, 5–7. Prieiga: https://www.ldv.lt/images/PDF/Miteinander/2021_Sommer/Miteinander_2021_Heft_1_Nr_62_digital.pdf, žiūrėta 2022-07-27.
- Rakickienė, L. 2021. *Vaiko raidos aprašas*. Prieiga internete: <https://www.mokykla2030.lt/kompetenciju-ir-vaiko-raidos-aprasai>, žiūrėta 2022-07-26.
- Ramonienė, M., J. Brazauskienė, N. Burneikaitė, J. Daugmaudytė, E. Kontutytė, J. Pribušauskaitė. 2012. *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M., J. Pribušauskaitė, L. Vilkienė. 2016a. *Slenkstis*. II laida. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M., J. Pribušauskaitė, L. Vilkienė. 2016b. *Pusiaukelė*. II laida. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Sheilsas, J. 1995. *Komunikacija kalbos pamokoje*. Vilnius: Leidybos centras.
- Stumbrienė, V. 2016. *Lūžis*. II laida. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ur, P. 1996. *A Course in Language Teaching*, Cambridge: Cambridge University Press.